

Г. П. ЛЯШЕНКО

ЕКОНОМІКА І БІЗНЕС

ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Г. П. Ляшенко

ЕКОНОМІКА І БІЗНЕС

Навчальний посібник

Ірпінь
2025

УДК 658.5(075.8)

ББК 65.29я73

Л 99

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Державного податкового університету
(протокол № 9 від 27 лютого 2025 року)*

Рецензенти:

Слюсарева Л. В., д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування Державного податкового університету;

Рєпіна І. М., д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри бізнес-економіки та підприємництва Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

Автор:

Ляшенко Г. П., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування

Ляшенко Г. П.

Л 99

Економіка і бізнес : навчальний посібник. – Ірпінь :
Державний податковий університет, 2025. – 136 с.
ISBN 978-966-337-769-8

Навчальний посібник «Економіка і бізнес» складено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки студентів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти всіх економічних спеціальностей денної та заочної форм навчання.

У процесі викладання дисципліни використовується кредитно-модульна система організації навчального процесу, яка відповідає вимогам ECTS.

Навчальний процес здійснюється в таких формах, як лекції класичні, лекції-бесіди, лекції-консультації, лекції-конференції, тестові завдання, доповіді, усні й письмові відповіді на теоретичні запитання, ситуаційні завдання, запитання понятійного апарату, розв'язання практичних завдань, виконання рефератів, які виділені для самостійної роботи.

Оцінювання знань студентів здійснюється за допомогою оцінювання усних і письмових відповідей на семінарських заняттях, тестів, письмових контрольних заходів, індивідуальних і розрахункових завдань.

УДК 658.5(075.8)

ББК 65.29я73

© Ляшенко Г. П., 2025

ISBN 978-966-337-769-8

©Державний податковий університет, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	6
Тема 1. Виникнення економіки.....	8
1.1. Еволюція економічної думки.....	8
1.2. Секрети економічного успіху країни.....	10
1.3. Ідеї Адама Сміта й Кейнсіанська революція	11
1.4. Нова ера розвитку економіки (погляди М. Фрідмана).....	12
1.5. Із психології в економіку	13
<i>Практичні завдання.....</i>	<i>15</i>
<i>Для самостійного розв'язку</i>	<i>18</i>
<i>Тестові завдання</i>	<i>19</i>
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>20</i>
Тема 2. Економічні прориви (із третього миру в перший).....	22
2.1. Глобальна перебудова в Сінгапурі.....	22
2.2. Південна Корея.....	23
2.3. Чилі. Воєнна диктатура й економічна свобода.....	24
2.4. Післявоєнна Німеччина.....	25
2.5. Польща. Від шоку до розвитку.....	26
<i>Практичні завдання.....</i>	<i>27</i>
<i>Тестові завдання</i>	<i>27</i>
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>29</i>
Тема 3. Виникнення банківської справи	31
3.1. Сутність банківської справи	31
3.2. Сутність грошей і кредиту. Чому в Україні високі процентні ставки	32
3.3. Рівняння Фішера	34
3.4. Міжнародна торгівля й валютні курси	34
3.5. Платіжний баланс країни	34
3.6. Податкова система та бюджет країни.....	35
3.7. Валовий внутрішній продукт (ВВП), його сутність і потреба в ньому.....	37
3.8. Природа економічних криз	38
3.9. Ознаки ефективного суспільства	40

3.10. Постіндустріальна економіка XXI століття	41
<i>Практичні завдання та ситуації</i>	41
<i>Практичні завдання</i>	43
<i>Задачі для самостійного розв'язання</i>	45
<i>Тестові завдання</i>	46
<i>Питання для самоконтролю</i>	49
 Тема 4. Роль підприємництва в розвитку економіки	50
4.1. Фірма та її сутність (неокласична, інституціональна та біхеоверистська).....	50
4.2. Облік фінансової інформації про підприємство	52
<i>Практичні завдання та ситуації</i>	52
<i>Практичні задачі</i>	53
<i>Для самостійного розв'язання</i>	56
<i>Тестові завдання</i>	57
<i>Питання для самоконтролю</i>	60
 Тема 5. Активи, зобов'язання та власний капітал (ВК)	61
5.1. Активи та зобов'язання підприємства	61
5.2. Прибуток і потік грошових засобів.....	62
5.3. Фінансова звітність підприємства.....	63
5.4. Аудит фінансової звітності	65
<i>Практичні завдання та ситуації</i>	66
<i>Практичні завдання для самостійної роботи</i>	68
<i>Тестові завдання</i>	77
<i>Питання для самоконтролю</i>	79
 Тема 6. Доходи, витрати та заощадження	80
6.1. Сутність доходів, витрат і заощаджень людини.....	80
6.2. Сімейний бюджет та управління ним	81
6.3. Збереження: депозити, цінні папери, нерухомість, недержавні пенсійні фонди	82
6.4. Принципи персональних фінансів.....	84
6.5. Вплив макроекономічної інформації на особисті фінансові рішення.....	85
6.6. Впевненість у майбутньому	87

<i>Практичні завдання та ситуації</i>	88
<i>Практичні завдання для самостійної роботи</i>	89
<i>Тестові завдання</i>	92
<i>Питання для самоконтролю</i>	94

Тема 7. Економічна природа

бізнесу й підприємництва	95
7.1. Історичний розвиток понять «Бізнес» і «Підприємництво»	95
7.2. Система бізнесу	96
7.3. Економічна свобода суб'єктів господарювання	98
7.4. Принципи формування бізнесу	99
<i>Практичні завдання та ситуації</i>	101
<i>Для самостійного опрацювання</i>	107
<i>Тестові завдання</i>	109
<i>Питання для самоконтролю</i>	111

Тема 8. Новий бізнес – ймовірність його руху

8.1. Відкриття свого бізнесу	112
8.2. Бізнес-план для нового проєкту	115
8.3. Стартап – ефективно працююча бізнес-модель	116
8.4. Рентабельність бізнесу	118
8.5. Точка беззбитковості	119
8.6. Кредитування бізнесу	120
8.7. Оподаткування бізнесу	121
8.8. Вартість бізнесу	123
<i>Практичні та ситуаційні завдання</i>	125
<i>Практичні завдання</i>	126
<i>Задачі для самостійного розв'язку</i>	128
<i>Тестові завдання</i>	130
<i>Питання для самоконтролю</i>	132

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ПЕРЕДМОВА

Світовий досвід засвідчує, що у XXI столітті увага зосереджується на інформації та знаннях, тобто на накопиченні інтелектуальних ресурсів, які ефективно впливають на соціально-економічний розвиток підприємства й країни загалом. Саме економіка і бізнес впливає на зростання конкурентоспроможності підприємства й країни на світових ринках.

Мета – вивчення навчальної дисципліни «Економіка і бізнес» є формування в здобувачів вищої освіти комплексу теоретичних і практичних навичок щодо економічного механізму, який робить країни, підприємства (організації, фірми, компанії) економічно успішними.

Основні завдання навчальної дисципліни полягають у такому:

- вивчення виникнення економіки;
- економічні прориви країн із третього миру в перший;
- роль підприємства в розвитку економіки;
- економічна природа бізнесу та підприємництва;
- формування нового бізнесу.

Для сучасного життя й розвитку кожного підприємства та країни стало поняття «економіка і бізнес». Економіка характеризується із двох сторін, а саме:

– Економіка як господарська система, яка забезпечує суспільство й кожну людину окремо потрібними товарами, роботами й послугами.

– Економіка як галузь науки, що забезпечує застосування ефективних методів господарювання та сприяє руху товарно-грошових потоків за раціональними напрямками.

Бізнес – це ініціативна економічна діяльність, що здійснюється за рахунок власних або позикових коштів на свій ризик і під свою відповідальність, основною метою якої є отримання прибутку, розвиток власної справи або отримання іншої особистої вигоди. Бізнес здійснюється заради одержання доходу від результатів діяльності в найрізноманітніших сферах: виробництва й торгівлі товарами та послугами, банківській справі під час проведення транспортних, орендних та інших операцій як видів діяльності.

Курс «Економіка і бізнес» націлений на отримання майбутніми фахівцями програмних результатів навчання, передбачених освітньо-професійною програмою, отримання базових знань з основних напрямів ефективного функціонування підприємства (фірми, організації, компанії тощо), щоб ці знання сприяли ухваленню ними в практичній діяльності ефективних ділових рішень. Конспект лекцій допоможе здобувачам швидше та ґрунтовніше засвоїти курс «Економіка і бізнес».

Для написання цього посібника були використані роботи авторів: З. С. Варналія, Л. Г. Мельника, І. О. Лютого, Ю. М. Коваленко, А. Б. Педько, Т. Б. Стечишина та нормативні акти: офіційні сторінки Верховної Ради України, Національного банку України та інші інформаційні ресурси інтернету.

ТЕМА 1

ВИНИКНЕННЯ ЕКОНОМІКИ

Мета заняття: ознайомитися із виникненням і розвитком науки економіка.

План лекційного заняття

- 1.1. Еволюція економічної думки.*
- 1.2. Секрети економічного успіху країни.*
- 1.3. Ідеї Адама Сміта й Кейнсіанська революція.*
- 1.4. Нова ера розвитку економіки (погляди М. Фрідмана).*
- 1.5. Із психології в економіку.*

1.1. Еволюція економічної думки

Вперше слово «Економіка» з'явилося в IV столітті до н. е. Це грецький термін, який означає «мистецтво ведення домашнього господарства».

Економічна наука вивчає господарське (економічне) життя людей, об'єднаних у суспільство.

Економіка – синонім господарства; сфера господарської діяльності людини, у якій створюються, розподіляються і споживаються життєві блага.

Для чого потрібно вивчати економіку?

Усі живемо в економічному світі: купуємо, продаємо, отримуємо доходи, сплачуємо податки, на наші емоції впливає курс валют і ставка за кредитами, залишаємо на майбутнє заощадження, порівнюємо свій рівень доходів та інше. Ось це і є економічний світ.

Отже, повинні розібратися, як саме працює економічний механізм і що робить суспільства й країни успішними (табл. 1).

Таблиця 1 – Значення економічної науки
для суспільства та окремої людини

Значення економічних знань для суспільства	Значення економічних знань для окремої людини
1. Ефективна економічна політика	1. Правильна сфера діяльності
2. Демократичне суспільство	2. Здатність організувати власну справу
	3. Раціональна поведінка в споживанні та розподілі доходів

Економічні думки

Перші філософи, які свідчили про економіку, – це Арістотель і Платон.

Арістотель розподілив економіку і хрематистику.

Економіка – ціленаправлена діяльність для створення благ, які потрібні для людини.

Хрематистика за Арістотелем – це мистецтво наживати статок через торгівлю. Хрематистика не є потрібною і не погодиться із законами природи [14].

Платон. Гроші для нього – лише засіб обміну, а не збагачення й накопичення. Зайві гроші Платон пропонував вилучати. Накопичувати, він вважав, можна лише конкретні матеріальні речі [5].

Адам Сміт [7]. Що робити державі в економіці? Адам Сміт відповідає: «...Державі належить виконувати три обов'язки:

1. Обов'язок захищати суспільство від насилля та вторгнення інших незалежних суспільств.

2. Обов'язок захищати у міру можливості кожного члена суспільства від несправедливості та пригнічення зі сторони інших його членів або обов'язок встановити суворе відправлення правосуддю.

3. Обов'язок створювати й утримувати певні суспільні споруди та установи, створення й утримання яких не може бути в інтересах окремих осіб або невеликих груп, тому що прибуток від них ніколи не зможе оплатити витрати окремій особі або невеликій групі, хоча і зможе, часто з надлишком, оплатити їх великому суспільству...».

Задача за Давидом Рікардо
(задача про сукно й вино)

Задіяні люди:

	Працьовиті	Ледарі
Вино	500	600
Сукно	500	400

Випущено продукту:

	Працьовиті	Ледарі
Вино	5 000	3 600
Сукно	3 000	2 000

Розв'язок задачі

Визначити: продуктивність (випуск продукції на одного працівника)

	Працьовиті	Ледарі
Вино	10	6
Сукно	6	5

Що будуть отримувати країни від спеціалізації:

	Працьовиті	Ледарі
Вино	5 000	4 500
Сукно	3 000	2 000

1.2. Секрети економічного успіху країни

Проблема К. Маркса в тому, що він не оцінив підприємницьку ініціативу й людську винахідливість. Можна оцінити фізичну працю, але як оцінити вклад геніальної ідеї, яка потім стає продуктом. У сучасному світі все це стає більш очевидним.

Сьогодні бачимо, що певний бренд символізує надійність, точність, тому готові заплатити за нього додаткову ціну. К. Маркс у той час ніяк не міг припустити, що за надписи Sony або Toyota продавати техніку будуть дорожче. Ось так отримана додаткова вартість, то її треба віддати працівникам?

Наступне запитання:

- 1) фізична робота дає чіткий результат? Його можна виміряти?
- 2) як оцінити вклад творця, який створив і реалізував ідею?

1.3. Ідеї Адама Сміта й Кейнсіанська революція

Адам Сміт після проведення довгих досліджень дійшов абсолютно революційного висновку – втручання «зверху», втручання держави навіть з добрих намірів приносить більше шкоди, ніж користі. Тобто, розуміючи проблему, в разі економіки краще почекати, як вирішить її «невидима рука», так А. Сміт називав ринкові сили.

Ідеї вільного ринку, тобто «невидимої руки», домінували західній економічній думці, хоча і стикалися із незрозумілими явищами жорстких затяжних спадів. Але економіка знаходила важелі відновлення та зростання, тому періодично спади вважали нормальним явищем.

Потім наприкінці 20-х років ХХ століття грянула значна криза. Вона вийшла далеко за кордони США, і її назвали світовою кризою. Це призвело до спаду економіки, оскільки зменшилися надходження до бюджету. І так цикл за циклом економічний стан погіршувався. Наступила депресія.

Кейнсіанська революція

Кінець депресії й економічне зростання пов'язане з Франкліном Делано Рузвельтом. Політику Рузвельта прийнято називати кейнсіанською, на честь великого Джона Мейнарда Кейнса. Кейнс зрозумів природу економічної кризи. Він дійшов висновку, що інструменти саморегуляції ринку досить переоцінені. Одною із причин є зменшення внутрішнього попиту, а це призводить до того, що частина засобів не вертається в економіку як інвестиції або купівельний попит. Економіка виявляється недофінансованою і це зі свого боку може призводити до спаду.

Що запропонував Кейнс? Він свідчив, що в період спаду потрібно заміщати недостатність внутрішнього попиту державними

інвестиціями, навіть ціною дефіцитного бюджету. Тобто уряд повинен інвестувати в суспільно значимі об'єкти, щоб збільшити зайнятість і тим самим заповнювати приватний попит. Саме так і поступив Рузвельт. Мережа доріг, яка була збудована з його ініціативи, досі сприймається як спосіб подолання безробіття й виходу з депресії Америки 30-х років XX століття.

Інструменти Кейнса

Кейнс інфляцію не вважав значною проблемою, пояснюючи її феноменом номінального рівня заробітної плати.

Наступним *інструментом* державної політики Кейнс вважав *податкову систему*. У період економічного зростання податки можуть підвищуватися, а бюджет може бути навіть профіцитним, формуючи запас міцності. У період спаду податки повинні знижуватися, а бюджетний дефіцит має активно фінансуватися за рахунок державних інвестицій.

Так, економічний світ знайшов нового кумира – Кейнса. І досі більшість видатних економістів, нобелівських лауреатів вважають себе як «кейнсіанці».

1.4. Нова ера розвитку економіки (погляди М. Фрідмана)

Погляди М. Фрідмана – це політика *економічної свободи*. Цю політику називають неоліберальною або монетаристською. Монетаризм пов'язаний із контролем грошової маси в обігу, і М. Фрідман стверджував, що стабільне, стійке розширення грошової маси є кращою політикою [14].

Прогрес і економічне зростання створюють не інститути, а люди своїми відкриттями, досягненнями, свободою мислення. Спроба уряду «влізти» в економічну діяльність спотворює стимули для розвитку, призводить до того, що люди стають менш ініціативними.

Той, хто цінить справедливість вище, ніж свободу, не отримує ні того, ні іншого. Фрідман показав, що будь-який активний вплив уряду призводить до короткострокових успіхів, але згодом

має значний негативний вплив. Прагнення до вирівнювання доходів погіршує мотивацію, прагнення до повної зайнятості погіршує продуктивність, прагнення допомагати окремим підприємствам або галузям породжує конкуренцію.

На сьогодні наука економіка розвивається, і про це свідчить науково-популярне видання автора В. Пинзеника «Популярна економіка», яке веде в світ знань з економіки й також розкриває глибини господарювання на підприємстві та в державі також.

Варто зазначити, що нині економіка не стоїть на місці, вона розвивається як за допомогою ринкових важелів, так і економічної політики влади держави. У роботі Стівена Коена «Американське економічне диво і Александр Гамільтон» відображається, що ця робота про відому всім аксіому – держава і підприємництво. Ця книга розкриває проблему розвитку економіки саме в сьогоденні. Наразі потрібно відкривати новий економічний простір [Стівен, 14, 20], тобто потрібна модернізація економіки. Але як провести цю модернізацію? На це запитання відповідь досі відсутня, але, як зазначено в роботі Стівена Коена, визначити загальний напрям розвитку та деякі заходи можливо, й вони облегшать виконати нову модернізацію економіки.

1.5. Із психології в економіку

Психологи Даніель Канеман і Амос Тверські, вивчаючи, як працює людський вибір, дійшли висновку, що раціональність, закладена в основу економічних теорій, так і залишається кабінетно-навчальною. Живі люди емоційні й ірраціональні, вони не розуміють, що таке «корисність», «гранична корисність», і часто ведуть себе зовсім не так, як записано в економічній теорії. Люди платять за бренди, емоції, суб'єктивну довіру, впевненість та інші якості.

Не можна зазначити, що дослідники довели нову парадигму, скоріше зруйнували будівлю старої.

Поведінська економіка є сучасним трендом. Зрозуміти економіку, зрозумівши людину, – це довгий і тернистий шлях. Економіка продовжує опиратися на старий інструментарій, власне, дивлячись на несподівані висновки поведінської економіки.

Варіанти гри

1-й варіант	2-й варіант
У вас є 3 грн. Хтось пропонує вам варіант зіграти в гру «орел-решка». Якщо вгадаєте, як упаде монета, отримаєте одразу 2 грн, не вгадаєте – залишаєтесь зі своїми 3-а грн. Можете взагалі відмовитися від гри, тоді отримаєте одну грн до своїх 3-х грн. Будете грати?	У вас є 5 грн. І знову вам пропонують «орел-решку». Тепер, коли вгадаєте збережете, свої 5 грн, якщо не вгадаєте – віддасте 2 грн. Якщо відмовитеся грати, віддасте одну грн і залишитеся із 4-а грн. Будете грати?

Рішення раціонально мислячого суб'єкта

	Гра 1-й результат	Гра 2-й результат
Не граю	4	4
Виграв	5	5
Програв	3	3

Хочете, щоб людина боялася, формуйте як потенціальні втрати. Хочете, щоб людина прагнула і щоб була мотивована, потрібно формувати як можливість.

Другим психологічним феноменом є закон малих чисел, знаючи про те, що невелика кількість випробувань не є основою для виведення закономірності.

Про що спорять економісти?

Одним із таких суперечок, які не стихають, – це роль уряду в управлінні економікою. «Ми можемо потратити більше, ніж заробили», – зазначають ліберали й монетаристи. «Ми не можемо заробити більше, ніж витратимо», – відповідають кейнсіанці, закликаючи переборювати кризи активним інвестуванням держави ціною дефіцитного бюджету.

Суперечки зовсім непрості. У короткостроковий період зазвичай виграють кейнсіанці, створюючи нові робочі місця та знижуючи безробіття, але часто ціною державного боргу. І ці політика несе проблеми в довгостроковому плані.

Варто зазначити, що позиції сперечальників значно зблизилися на сьогодні. Фінансова криза 2008–2009 рр. чітко показала, що повна відсутність регулювання й свобода банкрутства працюють не завжди. Крах інвестиційного банку Lehmann Brothers запустив цунамі світової кризи. Інші великі банки почали «врятовуватися», інакше б рухнула вся світова фінансова система. У кризові роки більшість країн жило із дефіцитом бюджету, підтримуючи споживацький попит, тобто використовували кейнсіанські ідеї, але монетарськими методами, збільшуючи грошову масу в обігу та знижуючи процентні ставки. Нинішні економісти впевнені, що ідеальної системи просто не існує. Неідеальна природа самої людини, а економіка як похідна від цієї природи не може бути ідеальною.

Практичні завдання

на визначення чисельності, випуску продукції та її виробітку
(продуктивності праці)

Задача 1

Визначити вибуття кадрів та коефіцієнт плинності кадрів на основі таких даних.

Середньоспискова чисельність працівників за рік становила 600 осіб. Упродовж року звільнилися за власним бажанням 37 осіб, звільнено за порушення трудової дисципліни 5 осіб, вийшли на пенсію 11 осіб, вступили до закладів освіти й були призвані до збройних сил 13 осіб, переведені на інші посади в інші підрозділи 30 осіб.

Методика розв'язку:

1. Коефіцієнт обороту щодо вибуття кадрів розраховується за такою формулою:

$$\text{Ко.вк.} = \text{Чзв} / \text{Чссп} \times 100 \%,$$

де **Чзв** – чисельність звільнених за період з будь-яких причин, осіб;
Чссп – середньоспискова численність працюючих за цей період, осіб.

$$\begin{aligned} \text{Ко.вк.} &= \text{Чзв} / \text{Чссп} \times 100 \% = \\ &[(37 + 5 + 11 + 13) / 600] \times 100 \% = 11 \%. \end{aligned}$$

2. Коефіцієнт плинності кадрів визначається за такою формулою:

$$K_{\text{плин.}} = \text{Чзв.н.о.} / \text{Чсп} \times 100 \%,$$

де **Чзв.н.о.** – чисельність працівників, які вибули за надлишковим оборотом (звільнені за власним бажанням або через порушення умов трудового договору, або трудової дисципліни), осіб.

$$K_{\text{плин.}} = \text{Чзв.н.о.} / \text{Чсп} \times 100 \% = [(37 + 5) / 600] \times 100 \% = 7 \%.$$

Задача 2

На початок місяця на фірмі налічувалося 48 осіб персоналу. Через тиждень було прийнято на роботу ще 5 осіб. Упродовж місяця було звільнено 3 працівників за власним бажанням, 1 особу – за прогули. У середині місяця за результатами атестації був виданий наказ про переведення 8 працівників на інші посади. Дві жінки перебувають у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, 6 працівників – у щорічній відпустці, 1 особа відсутня на роботі через хворобу.

Визначити облікову (спискову) та явочну чисельності персоналу на фірмі на кінець місяця, якщо ситуація збережеться до початку наступного місяця.

Методика розв'язку:

1. *Облікова (спискова) чисельність (Чсп)* – це чисельність усіх постійних, тимчасових і сезонних працівників, які прийняті на роботу на один або більше днів, незалежно від того, чи перебувають вони на роботі (відпустка, лікарняний, відрядження тощо).

Облікова чисельність на кінець місяця:

$$48 + 5 - 3 - 1 - 8 + 2 + 6 + 1 = 50 \text{ осіб.}$$

2. *Явочна чисельність (Чяв)* охоплює всіх працівників, які фактично з'явилися на роботу в певному періоді (впродовж робочого дня, тижня, місяця тощо).

Явочна чисельність на кінець місяця:

$$48 + 5 - 3 - 1 - 2 - 6 - 1 = 40 \text{ осіб.}$$

Задача 3

Розрахувати виробіток продукції фірми за рік в умовних одиницях, а також темпи його зростання, якщо:

– Випуск продукції «А» за результатами першого півріччя становив 7 000 тонн, а за результатами другого півріччя – на 15 % більше, за цих показників трудомісткість 1 тонни продукції «А» – 10 нормо-годин.

– Випуск продукції «Б» за результатами першого півріччя становить 9 000 тонн, а за результатами другого півріччя – на 5 % більше, за цих показників трудомісткість 1 тонни продукції «Б» – 30 нормо-годин.

За умовну одиницю береться трудомісткість 1 тонни продукції фірми. Чисельність робітників у другому півріччі 167 осіб, що на 3 % більше від їхньої чисельності за даними попереднього звітного періоду.

Методика розв'язання:

Визначається виробіток продукції за такою формулою:

$$B = O \times T_{1т. А} / Ч_{пвп},$$

де **O** – обсяг продукції, у натуральних одиницях, в тоннах;

T_{1т. А} – трудомісткість 1 тонни продукції, в нормо-годинах;

Ч_{пвп} – чисельність промислово-виробничого персоналу, осіб.

1. Визначити випуск продукції «А» на друге півріччя, в тоннах:

$$O = O_{A1} \times 1,15 = 7\,000 \times 1,15 = 8\,050 \text{ тонн.}$$

2. Визначити виробіток продукції «А» за перше і друге півріччя:

$$\begin{aligned} \text{а) } B &= O \times T_{1т. А} / Ч_{пвп} = 7\,000 \times 10 / 167 - (0,03 \times 167) = \\ &= 432 \text{ нормо-години / осіб;} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{б) } B &= O \times T_{1т. А} / Ч_{пвп} = 8\,050 \times 10 / 167 = 482 \text{ нормо-годин /} \\ &\text{осіб.} \end{aligned}$$

3. Визначити темп зростання виробітку продукції «А»:

$$УВ = (482 - 432) : 432 \times 100 \% = 11,6 \%.$$

Аналогічно проводяться розрахунки для продукції «Б».

Для самостійного розв'язку

Задача 1

Визначити виробіток на одного працівника в плановому році та його зростання у відсотках до базового року, якщо в році 240 робочих днів, річний виробіток у базовому періоді становив 19,5 тис. грн. За планом річний обсяг випуску товарної продукції становив 4 100 тис. грн, а зниження трудомісткості виробничої програми – 4 800 людино-днів.

Задача 2

Визначити виробіток на одного працівника в плановому році та його зростання у відсотках до базового року, якщо в році 240 робочих днів, річний виробіток у базовому періоді становив 19,5 тис. грн. За планом річний обсяг випуску товарної продукції становив 4 400 тис. грн, а зниження трудомісткості виробничої програми – 3 600 людино-днів.

Задача 3

Визначити виробіток на одного працівника в плановому році та його зростання у відсотках до базового року, якщо в році 260 робочих днів, річний виробіток у базовому періоді становив 22,5 тис. грн. За планом річний обсяг випуску товарної продукції становив 6 400 тис. грн, а зниження трудомісткості виробничої програми – 5 200 людино-днів.

Завдання 1

Доведіть або спростуйте

1. Завдання економіки – знайти способи найповнішого задоволення безмежних бажань за допомогою найефективнішого використання ресурсів.

2. Економіка не потрібна психологам, спортсменам, домогосподаркам.

3. Економіка – наука про гроші, цифри, біржі.

Завдання 2

Обґрунтуйте, яку діяльність можна назвати економічною, а яку ні, і чому

1. Здобувач вирішив дістатися до навчального закладу на велосипеді, а не громадським транспортом.
2. Перукар обговорює з клієнтом, яку йому зробити зачіску.

Завдання 3

1. Яка освіта була в таких Нобелівських лауреатів з економіки: Леонід Канторович, Василь Леонтьєв, Франко Модільяні, Мілтон Фрідман.

Завдання 4

1. Чи обов'язково мати економічну освіту, щоб досліджувати проблеми економіки?

Тестові завдання

1. Витоки економічної думки належать авторам:

- а) Ісаак Ньютон;
- б) Майк Фарадей;
- в) Адам Сміт;
- г) Нікола Тесла.

2. Адам Сміт дійшов висновку, що вплив держави на економіку завдає:

- а) шкоду;
- б) користь;
- в) підвищення конкуренції;
- г) збільшення мотивації.

3. Розподіл праці – це:

- а) підвищення продуктивності;
- б) зниження темпів праці;
- в) покращення технологій;
- г) професії.

4. Країни в процесі торгівлі можуть вигравати від спеціалізації, якщо:

- а) прагнути захищати свій ринок;
- б) країна сильна в усіх сферах;
- в) впроваджується економічна взаємозалежність;
- г) є економічні результати.

5. Підприємницька ініціатива та людська винахідливість призводить економіку до:

- а) занепаду суспільства;
- б) збільшення ціни;
- в) небезпеки;
- г) ефективного зростання економіки.

6. Економіка є недофінансованою, якщо:

- а) людина готова відмовитися від додаткового доходу;
- б) частина засобів не повертається в економіку;
- в) відбувається саморегуляція ринку;
- г) значний внутрішній попит.

7. Погляди М. Фрідмана на ефективний розвиток економіки – це:

- а) політика економічної свободи;
- б) управління ставками податків;
- в) підвищення інфляції;
- г) зменшення державних інвестицій.

Питання для самоконтролю

1. На прикладі двох країн (завдання) зробити висновок, чи можуть виграти обидві країни мати ефективний результат від спеціалізації.

2. Обґрунтувати думку: «Основа багатства – дорогоцінні метали, в основному золото».

3. Зробити висновок, чи дійсно праця продуктивна в тих галузях, які працюють на експорт.

4. На прикладі обґрунтувати поведінську економіку, яка є сучасним трендом.

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [2; 5; 7].

Допоміжні: [9].

Інформаційні ресурси в інтернеті: [14].

ТЕМА 2

ЕКОНОМІЧНІ ПРОРИВИ (ІЗ ТРЕТЬОГО МИРУ В ПЕРШИЙ)

Мета заняття: розглянути питання економічної успішності на прикладах переходу країн «із третього світу в перший».

План лекційного заняття

- 2.1. Глобальна перебудова в Сінгапурі.*
- 2.2. Південна Корея.*
- 2.3. Чилі. Воєнна диктатура й економічна свобода.*
- 2.4. Післявоєнна Німеччина.*
- 2.5. Польща. Від шоку до розвитку.*

2.1. Глобальна перебудова в Сінгапурі

Успіхи Сінгапуру описані в літературі та вважаються показовими, але їхній аналіз показує на можливості провести їх у конкретній точці земної кулі і в конкретний час.

Основними віхами реформи були:

- національна ідея, яка об'єднала країну;
- авторитарне управління впровадження реформ;
- висока оплата суддів і максимальне спрощення законодавства;
- акцент на заохочення іноземних інвестицій;
- автоматизація й комп'ютеризація;
- прості й невисокі податки;
- кращим людям – найважливіші міністерства;
- чиновників вибирають із 10 % найбагатших людей;
- навіть Агентство соціального розвитку – спілкування високоосвічених чоловіків із високоосвіченими жінками.

Сьогоднішній Сінгапур

На сьогодні Сінгапур – це країна, яка використала переваги, а саме:

- людей, які готові терпіти заради далекого світлого майбутнього як національної ідеї;

– географічне положення, яке дало змогу розмістити в Сінгапурі біржу, яка потрібна в цьому часовому поясі для того, щоб торги в світі йшли цілодобово;

– лідера, який своєю ідеєю вивів країну із третього миру в перший.

Деякі факти про Сінгапур

Населення	5 850 345 млн осіб
Рівень ВВП на душу населення	100 345 доларів США (із розрахунку паритету купівельної спроможності)
Місце в світі за рівнем ВВП на душу населення	№ 2 (Катару)

Джерело: [14].

2.2. Південна Корея

*Феномен швидкого економічного зростання Південної Кореї:
цікаві факти*

Південна Корея – економічне диво, яке відбулося за одне покоління. Лише 1953 року тут завершилася війна. Нині країна – серед найсильніших за обсягом ВВП країн світу.

I. Головні здобутки

1. Південна Корея є найсильнішою за обсягом ВВП країною світу.

2. На 5-му місці в світі за експортом високотехнологічної продукції, це батьківщина Hyundai, Samsung, Kia та LG.

Південна Корея практично не має природних корисних копалин, зокрема газу й нафти.

3. 70 % продуктів імпортує з інших куточків світу.

II. Феномен швидкого зростання економіки

1. Феномен у тому, що ставку уряд зробив на свій єдиний ресурс – людей.

2. Корейці виключно працьовиті та принципові. Працюють по 10 годин щодня, мають один вихідний на тиждень.

3. Корейці не купують японських товарів, бо Японія – колишній окупант.

4. Керівництво країни змусило багатих корейців інвестувати в промисловість.

5. Натомість влада підтримала бізнес пільговими кредитами й держзамовленнями.

6. Як наслідок, країну назвали прикладом успішного втручання уряду держави в економіку.

Економіка сьогодення Південної Кореї

Населення	51,71 млн осіб (2023)
Місце економіки в світі	№ 13
Рівень ВВП на душу населення	33 121,37 долар США (2023 рік, розрахунок за паритетом купівельної спроможності), приблизно відповідає рівню Італії, лише незначно (приблизно 10 %) відстає від Японії

Джерело: [14].

2.3. Чилі. Воєнна диктатура й економічна свобода

Для роботи в економіці Піночето запросив консультантів нео-ліберального толку із Чиказької школи економіки.

У країні розпочалися перетворення:

- країну відкрили для іноземного капіталу й вільного ринку;
- проведено податкову та пенсійну реформи;
- проведено масштабну приватизацію;
- наприкінці 80-х років XX століття економіка набрала обертів й почав формуватися середній клас.

Декілька чинників про економіку сьогодення Чилі

Населення	17 574 003 млн осіб
Місце економіки в світі	№ 42 (приблизно дорівнює економіці України, але населення в них у 2 рази менше)
Рівень ВВП на душу населення	23 455 доларів США (розраховано за паритетом купівельної спроможності)

Джерело: [14].

2.4. Післявоєнна Німеччина

В основі реформ лежало декілька принципів:

- 1) грошова реформа й відмова від державного регулювання цін, марка як надійний платіжний засіб;
- 2) заявлена неоліберальна модель, але фактично реалізувався соціально-ринковий сценарій з досить вагомою роллю держави; Ерхард вважав це компромісом із реальністю, коли соціалістичні ідеї домінували;
- 3) обмеження державних витрат і умови для розвитку підприємницької активності;
- 4) нова технологічна основа (завдяки плану Маршалла);
- 5) заохочення підприємницької активності;
- 6) земельна реформа.

Погляди французьких економістів

Французькі економісти Жак Зюефф і Андре П'єтр описали результати реформи:

- чорний ринок зник раптово;
- вітрини повністю наповнилися товарами;
- фабричні труби задиміли;
- на вулицях заснували грузовики;
- запрацювали будівельні майданчики.

Цей підйом розпочався в усіх областях економічного життя в день валютної реформи. Але потрібно додати, що підйому німецької економіки зіграли зовнішні чинники:

- план Маршалла допомагав відновленню економіки;
- війна в Кореї дала змогу зайняти лідируючі позиції в експорті зброї.

Але внутрішні обставини були основною рушійною силою – німці хотіли жити достойно і готові були працювати багато і ретельно.

Деякі чинники про економіку сьогодення Німеччини

Населення	84,48 млн осіб (2023)
Місце економіки в світі	№ 5
Рівень ВВП на душу населення	43 332 долари США (розрахунок за паритетом купівельної спроможності)
Місце економіки в Європі	№ 1

Джерело: [14].

2.5. Польща. Від шоку до розвитку

План Бальцеровича – саме під такою назвою увійшов до історії марш-кидок радикального швидкого переходу від соціалізму до капіталізму.

Цим планом припускалось таке:

- дозволено банкрутство державних підприємств;
- збалансований бездефіцитний або низькодефіцитний бюджет;
- відміна пільгового кредитування;
- спрощення та лібералізація податкової системи;
- бюджетна децентралізація й відмова від регіонального вирівнювання;
- відмова від підтримки певних галузей;
- проста податкова система із помірними ставками;
- відкритий характер економіки – відсутність протекціонізму;
- масова приватизація.

Деякі чинники про економку сьогодення Польщі

Населення	36,69 млн осіб (2023)
Місце економіки у світі	№ 25
Рівень ВВП на душу населення	23 273 доларів США (розрахунок за паритетом купівельної спроможності)
Місце економіки в Східній Європі	№ 1

Джерело: [14].

Уроки економічного прориву

1. Немає приреченості, шлях до перетворень під силу кожній країні.
2. Немає єдиного правильного шляху, суспільства різні, і кожен знаходить свій рецепт. Але підйом практично завжди пов'язаний з економічною свободою і в ряді випадків не поєднується із свободою політичною.
3. Економіка інертна, за 2–3 роки не може змінитися так, що не можна її впізнати. Тому реформатори країн, які розвиваються, зазвичай спостерігають зі сторони, а їхні плоди пожинають інші політики.

Варто зазначити, що кожна історія успіху індивідуальна й існує в одному екземплярі. Але це не означає, що нема чому в них навчатися. Важливо зрозуміти принципи, за допомогою яких проходять успішні реформи і на базі яких сформувати свій економічний **блицкриг**.

Практичні завдання

Завдання щодо розвитку сучасних економічних систем.

Розвиток перехідних економік.

Завдання 1

1. Обґрунтувати різницю між змішаною та багатоукладною економікою.
2. Назвати основні ознаки змішаної економіки.
3. Обґрунтувати, чи тотожні поняття «соціально орієнтована економіка» і «змішана економіка».
4. Розкрити закономірності розвитку сучасних економічних систем розвитку.
5. Охарактеризувати моделі розвитку перехідних економік.
6. Розкрити проблеми інтеграції України в світове господарство.
7. Розкрити основні інтеграційні угруповання світу: типи, види, характеристики.

Тестові завдання

1. Яке місце займає Сінгапур у світі за рівнем ВВП на душу населення:

- а) 5;
- б) 3;
- в) 6;
- г) 2.

2. У Чилі розпочалися економічні перетворення і які моделі були застосовані:

- а) неоліберальна;
- б) марксистська;
- в) кейнсіанська;
- г) демократична.

3. План Бальцеровича в Польщі увійшов в історію економічної перебудови під назвою:

- а) план Маршалла;
- б) план Бальцеровича;
- в) шокова терапія;
- г) розчарування людей.

4. Місце економіки Польщі в світі:

- а) 99;
- б) 34;
- в) 25;
- г) 46.

5. Економічний підйом країни пов'язаний з:

- а) економічною свободою;
- б) безробіттям;
- в) воєнною диктатурою;
- г) високими податками.

6. Які зовнішні чинники зіграли роль у підйомі економіки післявоєнної Німеччини:

- а) відкрили країну для іноземного капіталу;
- б) проведено приватизацію;
- в) війна в Кореї;
- г) проведення пенсійної реформи.

7. Основною перевагою для Сінгапуру сьогодення є:

- а) лідер, який своєю ідеєю вивів країну із третього миру в перший;
- б) домінування соціалістичних ідей;
- в) банкрутство державних підприємств;
- г) відмова від регіонального вирівнювання.

8. Місце економіки Чилі в світі:

- а) 1;
- б) 25;
- в) 42;
- г) 10.

9. У рейтингу економічної свободи Україна 2020 року займала місце:

- а) 131;
- б) 195;
- в) 35;
- г) 167.

10. Відновлення економіки післявоєнної Німеччини пов'язане з ім'ям:

- а) Кондратом Аденауером;
- б) Людвігом Ерхардом;
- в) Карлом Марксом;
- г) Лі. Куан Ю.

Питання для самоконтролю

1. Тоталітарний і демократичний шлях гарантують економічний успіх у розвитку країни.

2. Навести приклад зовнішніх чинників, які вплинули на післявоєнний розвиток економіки в Німеччині.

3. Ручне управління може позитивно вплинути на економічне зростання економіки.

4. Шлях перетворення під силу кожній країні.
5. Україна може використати моделі реформ в економіці інших країн.

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [2; 3].

Монографії: [29].

Міжнародні видання: [30].

ТЕМА 3

ВИНИКНЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Мета заняття: охарактеризувати банк як посередника між вкладниками й позичальниками.

План лекції

- 3.1. Сутність банківської справи.*
- 3.2. Сутність грошей і кредиту. Чому в Україні високі процентні ставки.*
- 3.3. Рівняння Фішера.*
- 3.4. Міжнародна торгівля й валютні курси.*
- 3.5. Платіжний баланс країни.*
- 3.6. Податкова система та бюджет країни.*
- 3.7. Валовий внутрішній продукт (ВВП), його сутність і потреба в ньому.*
- 3.8. Природа економічних криз.*
- 3.9. Ознаки ефективного суспільства.*
- 3.10. Постіндустріальна економіка XXI століття.*

3.1. Сутність банківської справи

Треба сприймати банківську систему як набір функцій [6]:

- трансформаційна (посередницька місія банків);
- емісійна (створення платіжних засобів і регулювання грошового обігу);
- стабілізаційна (забезпечення стабільності банківської діяльності та грошового ринку).

Основною діяльністю банків, як уже свідчили, є боргові операції.

Одним із родоначальників у частині кредитування вважають орден тамплієрів.

Складовою банківської системи є кредитна система. В Україні кредитна система перебуває в стадії перебудови відповідно до потреб ринкової економіки та складається з НБУ, комерційних

банків і системи фінансових посередників (інвестиційні фонди та компанії, страхові компанії, пенсійні фонди, кредитні спілки, ломбарди). Найбільш активними й потужними в системі кредитно-фінансових інститутів України є комерційні банки [6].

Приклад

Припустимо, що середня ставка за депозитами становить *15 % річних*.

Банк розраховує, що *3 %* від виданих кредитів не буде повернуто.

Ще *1 %* становить витрати банку на обслуговування процесу (утримання приміщення, людей та ін.).

Ще *1 %* банк закладає як свій плановий прибуток.

Отже, банку потрібно отримати від прийнятих депозитів

$$100 \% + 15 \% + 1 \% + 1 \% = 117 \%$$

А заплатять банку

$$100 \% - 3 \% = 97 \%$$

Середня ставка за кредитами в цьому розрахунку повинна становити

$$117 \% / 97 \% - 100 \% = 20,6 \% \text{ річних.}$$

3.2. Сутність грошей і кредиту.

Чому в Україні високі процентні ставки

Гроші – це продукт економічного розвитку.

Давайте розглянемо гроші як набір функцій:

Міра вартості.

Засіб обігу.

Засоби платежу.

Засіб збереження й накопичення.

Світові гроші.

Скільки грошей в обігу, %

Будь-який банк дасть розвернуту відповідь. Залежно від зниження ступеня ліквідності фінансові активи групуються в різні грошові агрегати: M0, M1, M2 і M3.

М0 – містить готівку в обігу поза банком (готівка в руках).

М1 – містить М0 і депозити до запитання в національній валюті.

М2 – містить М1 і депозити до запитання й термінові депозити.

М3 – містить М2 і цінні папери, крім акцій.

Наприклад, в Україні на початок 2014 року М2 становив 955 млрд грн, М1 – 435 млрд грн, а готівки М0 було 283 млрд грн.

Отже, на руках 283 млрд грн, така значна сума готівки характерна тільки для країн з розвинутою тіньовою економікою. Якщо свідчити за успішні розвинені країни, то там доля готівки 3–5 % від значення М2 і постійно знижується.

Чому високі ставки в Україні?

Про високі ставки висловив думку експерт UniCredit Bank Тантелі Ратувухері, пише ZN.UA. «Доки в Україні перелік послуг та напрями застосування банківських ресурсів можна перерахувати на пальцях однієї руки, доки банки змушені будуть пробувати вичавлювати максимум з цієї вузької групи продуктів і послуг, ставки за кредитами будуть високі, – вважає аналітик, – а також високі податки».

Порівняння умов щодо депозитів в одному й тому самому банку UniGredit

Валют депозиту	Термін	Ставка банку в Італії, % річних	Ставка банку в Україні, % річних
EUR	3 місяці	0,1 %	4,0 %
EUR	6 місяців	0,1 %	4,5 %
EUR	1 рік	0,2 %	5,0 %
EUR	2 роки	0,3 %	5,5 %

Як здешевити кредити в Україні? [25]

1. Продовжити зниження облікової ставки.
2. Зменшити кількість проблемних кредитів, зокрема повернути виведені з ПриватБанку гроші.
3. Реформувати судову систему та забезпечити чесне судочинство.

3.3. Рівняння Фішера

$$M \times V = P \times Q,$$

де M – грошова маса в обігу;

V – швидкість обертання грошей;

P – рівень цін;

Q – обсяг випуску (виробництва).

Ліва сторона рівняння відображає «життя» купюри, яка переходить із рук у руки. Права сторона – обсяг випуску продукції. Від цього рівняння можна очікувати ризик виникнення нового витку інфляції. Існує багато країн, які не можуть вибратися із пастки легкого рішення як додаткових сум грошей в обігу.

3.4. Міжнародна торгівля й валютні курси

Під час Другої світової війни на Бреттон-Вудській конференції світові держави домовлялися про широкий спектр питань, охоплюючи й питання фінансової та валютної систем світу. Саме тоді було досягнуто домовленості про створення Міжнародного валютного фонду (далі – МВФ). Пізніше СРСР відмовився від участі в ньому. Спочатку валюта МВФ – це так звані права запозичення, вона повинна була слугувати прототипом національних грошей, але такою не стала.

Складна система валютних курсів, яка була ухвалена на конференції, будувалася на прив'язці долара до золота (одна тройська унція = 35 доларів), а інші валюти прив'язувалися до долара. На сьогодні фіксована система валютних курсів перейшла до плавальних курсів. Золото нині – це звичайний біржовий товар. Унаслідок взаємодії попиту й пропозиції встановлюється рівноважний курс.

3.5. Платіжний баланс країни

За своєю сутністю та структурою платіжний баланс – це макроекономічна модель, яка відображає операції, що здійснюються між національною економікою та іншими економіками.

Основні компоненти платіжного балансу

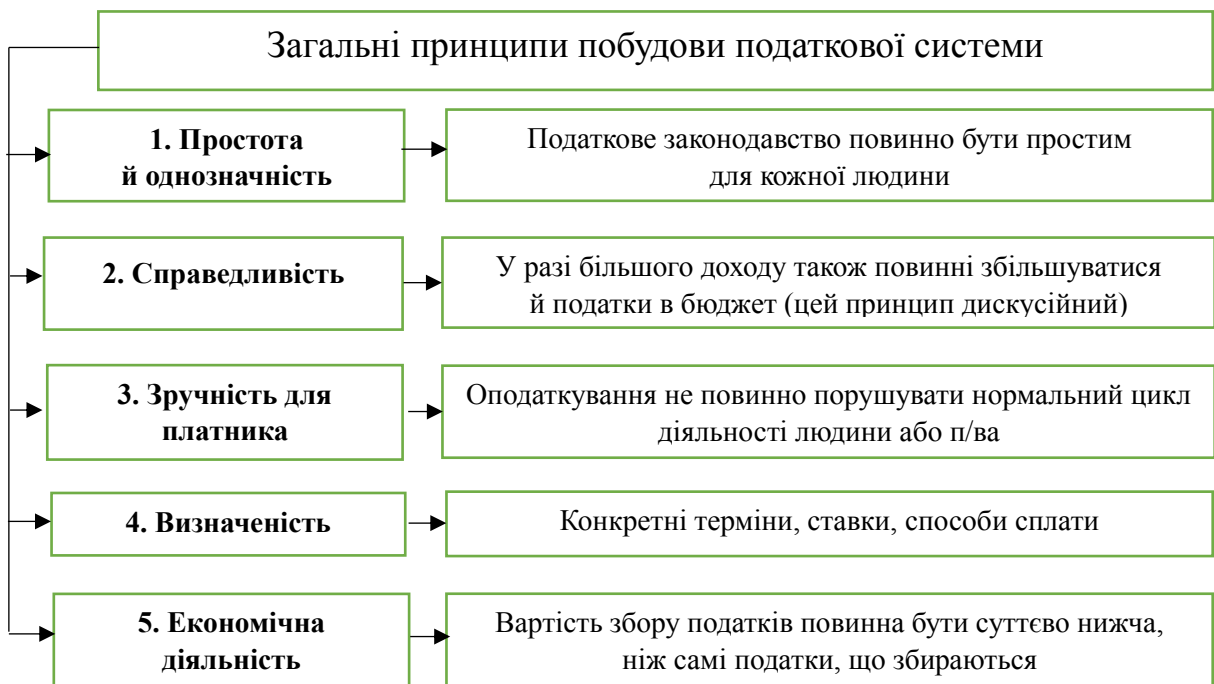
1. Рахунок поточних операцій – це компоненти (товари, послуги, доходи й поточні трансфери) – результати торгівлі товарами, аналогічно й послуги; доходи – отримання гонорарів та інших доходів резидентами нашої країни від організацій нерезидентів; трансфери – це суми засобів, які рухаються між громадянами за кордон та із-за кордону, і ці суми будуть вноситися в розділ «трансфери» потокового рахунку.

2. Рахунки операцій з капіталом і фінансових операцій:

а) рахунок операцій з капіталом (його обсяги незначні);

б) фінансовий рахунок, у ньому відображаються: прямі (якщо іноземний інвестор купує п/во країни або його значну частину, а потім якщо залишає країну, то прямі інвестиції будуть із (–)); портфельні (якщо куплена невелика доля п/ва – до 10 % його вартості, то цей капітал має спекулятивний характер, може не надовго затриматися в країні); та інші інвестиції (банківські кредити, займи, охоплюючи кредити та займи МВФ тощо).

3.6. Податкова система та бюджет країни

Джерело: розроблено автором на основі [11].

Групи податків, які характерні для всіх країн

1. Податки на власність (на будинки, квартири, землю, споруди, будівлі, автомобілі, плавальні засоби).
2. Податки на дохід, прибуток (податки із з/ти, інших доходів громадян, податки на прибуток п/ва).
3. Податки на споживання (податок з обороту (продаж), податок на додану вартість, мито, акцизний податок).
4. Податки на ведення діяльності (ліцензії, патенти, екологічний збір, податок на надра).

Податкові надходження до бюджету України

Податки / збори	Надходження на 1.01.2024, млн грн
Податкові надходження, всього	1 203 544,1 (45,04 %)
Податок на доходи фізичних осіб	206 944,8 (7,74 %)
Податок на прибуток підприємств	143 837,1 (5,38 %)
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	92 583,9 (3,46 %)
Акцизний податок із ввезених в Україну підакцизних товарів	74 762,7 (2,8 %)
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	60 327,7 (2,26 %)

Джерело: [23].

Витратна частина бюджету України

Вид витрат	Витрати на 01.12.2024, млн грн
Загальнодержавні функції	342 881,2 (9,1 %)
Оборона	1 900 580,9 (50,29 %)
Освіта	55 248,7 (1,5 %)
Соціальний захист і соціальне забезпечення	399 234,5 (10,56 %)
Охорона здоров'я	174 533,2 (4,62 %)
Громадський порядок та безпека	583 757,2 (15,45 %)
Економічна діяльність	122 226,4 (3,23 %)
Житлово-комунальне господарство	730,3 (0,19 %)
Інші витрати	28 491,5 (0,8 %)

Примітка: впродовж року показники можуть корегуватися.

Джерело: [23].

3.7. Валовий внутрішній продукт (ВВП), його сутність і потреба в ньому

ВВП – це показник, за допомогою якого вимірюють економічний добробут.

Приведемо приклад формування ВВП.

Будемо випікати торт. Для цього купили в магазині продуктів на 60 грн.

Випекли торт і продали його за 100 грн. Сумарно сформований ВВП вартістю – 100 грн. Із цих 100 грн – 60 грн є вартістю продуктів (виробники продуктів і магазин, в якому куплені ці продукти). 10 грн створила енергетична компанія.

Яку вартість склали ми, випікаючи торт: $100 - 60 - 10 = 30$ грн.

30 грн – це наш ВВП.

Тепер розуміємо, що це цікаво, і вирішили випікати торти. Для цього найняли кондитера. Із 30 грн платимо 15 грн з/ти кондитеру. Також треба врахувати, що піч, у якій випікають торти, не вічна, вона зношується, і цей знос називається амортизація, він перекладається в ціну торта.

Будемо вважати, що після одного випікання, знос становитиме 5 грн.

Так, наш прибуток із торта буде: $30 - 15 - 5 = 10$ грн.

Отже, чим більше буде випечено тортів і продано, тим більше буде ВВП, а також буде більша з/та кондитера.

ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності

Ключовим показником для економічного успіху з погляду забезпечення добробуту громадян є показник ВВП на душу населення.

Як працює паритет купівельної спроможності?

Наприклад, курс долара до грн становить 20. Припустимо, що за 10 дол. в Україні можна купити стільки, скільки за 30 дол. у США.

Наприклад, ВВП на душу населення становить 50 тис. грн на рік. Тоді його еквівалент у доларах становитиме: $50 / 20 = 2,5$ тис. дол.

За них в Україні можна купити стільки, скільки в США за:

$$2,5 \times 30 / 10 = 7,5 \text{ тис. дол.}$$

Отже, варто зазначити, що ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності становить 7,5 тис. дол. на рік на людину.

ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності
(за даними МВФ, 2020 р.), млрд дол. на рік

1.	Катар	345,455
2.	Люксембург	65,868
3.	Сінгапур	576,839
4.	Бруней	37,342
5.	Кувейт	307,193
6.	Норвегія	384,298
7.	ОАЕ	722,670
8.	Швейцарія	535,832
9.	США	20 289, 987
10.	Саудівська Аравія	1 869,288
11.	Китай	1 293,972
12.	Польща	1 236,132
13.	Україна	380,545

Джерело: розроблено на основі [14].

3.8. Природа економічних криз

Економіка – це похідна від людської природи. Природа економічних криз досить близька до природи людини.

Витоки кризи глибокі, і економічний спад розпочався 2008 року. Відомий фінансист Джордж Сорос вважає точкою старту 2007 рік, коли центральні банки взяли на себе зобов'язання забезпечити ліквідність банківської системи (це спроможність забезпечити своєчасне виконання всіх боргових зобов'язань перед вкладниками, кредиторами й засновниками банківських установ, можливість залучати повним обсягом вільні кошти юридичних і фізичних осіб та надавати кредити й інвестувати розвиток економіки країни). І в цей період відбувся крах інвестиційного гіганта **Lehmann Brothers**, неплатоспроможність великих іпотечних компаній **Fannie Mae** і **Freddie Mas** і страхової компанії **AIG**.

Скандал у Франції

У Франції виникає суперечка із банком **Societe Generale**, трейдер якого спробував здійснити угоди на суму більшу, ніж та, якою управляв банк. Шахрайство визвало паніку на банківському ринку. Негативні факти складаються з потрійною силою, і так, ряд країн заявив про спад ВВП. Ірландія, Португалія, Греція, Іспанія отримали найбільший удар, і потім виникла розмова про можливий крах єврозони, а з нею потенційно всього Європейського Союзу.

Хоча криза розпочалася в США, але там швидше вдалося вирішити основні проблеми й повернутися до економічного зростання. Найгірше довелося країнам, які розвиваються, їх зазвичай відносять до країн ризикових.

У разі кризи капітал «тікає» із ринків, які розвиваються, шукають «тихі гавані».

Україна та криза

Інтенсивне економічне зростання у 2000-х роках дало змогу дивитися крізь пальці на структурні проблеми економіки. У країну достатньо активно заходив іноземний капітал, щоправда він більше носив спекулятивний характер. Цей капітал розпочав «тікати» з появою проблем на світових ринках, що призвело до девальвації національної валюти, екстреним кредитам МВФ, щоб уникнути дефолту.

Розкрилася залежність економіки від зовнішньої кон'юнктури – з падінням цін на чорні метали. Зник основний драйвер економіки. Економічне падіння перевищило 14 % на рік.

Більшість дослідників билися над інтелектуальним завданням для визначення точних причин кризи і, нарешті, дійшли висновку, що справжні витoki перебувають у нашій людській природі.

Економіка все ще залишається складною та непізнаною до кінця галуззю людських знань.

3.9. Ознаки ефективного суспільства

У науковій літературі виділяють види цінностей, політичні управління й економічну систему за такими типами:

1. *Індивідуалістсько-конкурентні*. Цей тип базується на вільній конкуренції, боротьбі за владу. Його прототип – чистий капіталізм кінця ХІХ – початку ХХ століття. Таким бачив суспільство Адам Сміт.

2. *Групо-кооперативні*. Цей тип системи цінностей ґрунтується на тому, що кожен індивідуум органічно знаходить своє місце в структурі суспільства й добровільно підпорядковує себе груповим чи суспільним цілям.

3. *Елітарно-колективістські*. Цей тип припускає, що основним є стабільність, а індивідуума не потрібно відділяти від нього. Тобто потреби особистості підпорядковані всьому суспільству.

Об'єднання цінностей, політичної
та економічної парадигм в одному суспільстві

Цінності	Політичне управління	Економічна система
1. Індивідуалістсько-конкурентні	Протидія (боротьба за владу) Свободи гарантуються діленням влади на законодавчу, виконавчу й судову	Вільне підприємництво Основні риси: приватна власність, максимізація прибутку, вільний ринок із обов'язками уряду підтримувати його за допомогою законодавчих норм. Суперницькі відносини між урядом, бізнесом, працівниками
2. Групо-кооперативні	Колегіальне співробітництво Така система має глибоку децентралізацію, коли рішення ухвалюються на різних рівнях і залучається широкий загальний людський	Узгоджене вільне підприємництво Ця система має риси попередньої та формується на базі загальнонаціональних цілей, пріоритетів
3. Елітарно-колективістські	Диктатура Концентрація влади – на вершині піраміди. Опозиція непотрібна	Адміністративно-командна система Державна або колективна власність, максимізація випуску продукції, управління ринком, централізоване планування й адміністративне розподілення ресурсів

3.10. Постіндустріальна економіка XXI століття

XXI століття – це вік інтелекту.

Основні тренди розвитку економіки:

1. *Автоматизувати все, що піддається алгоритму.* У майбутньому багато професій не буде. Грошові розрахунки стануть електронними, і касири зникнуть; звичні бухгалтери перетворяться в адміністраторів; автомобілі будуть їздити без водіїв.

2. *Здоров'я та гармонія із навколишнім середовищем.* Медицина майбутнього. Скоріше за все вона буде боротися не з хворобами, а з імовірністю їхнього виникнення.

3. *Дев'яносто дев'ять життів.* Прагнення робити багато справ одночасно: бути мандрівником, власником, менеджером тощо. Тобто встигнути прожити багато життів замість одного.

4. *Старіння населення.* Будуть переглядатися пенсійні програми. Нині робота в основному розумова і вона не потребує вікових обмежень, старі традиції будуть переглянуті.

5. *Індивідуалізація виробництва.* Епоха масового виробництва підходить до кінця. На сьогодні різноманіття вибору – це поступовий перехід до індивідуальних пропозицій.

Практичні завдання та ситуації

Завдання 1

В яких наведених ситуаціях гроші є метою, а в інших – засобом (інструментом)?

Гроші як мета	Гроші як засіб (інструмент)

1. Ви продали старий велосипед за 3 000 грн.
2. Ви хочете створити мозаїку з грошей.
3. Ціна квитка в кіно 200 грн.
4. Ви хочете накопичити 1 млн грн, щоб купити автомобіль.
5. Ви подарували своєму другові 500 грн на день народження.
6. Ви позичили в друга 250 грн, щоб заплатити за інтернет.

Завдання 2

Паперові гривні, як і банкноти інших валют, мають елементи захисту. Подивіться уважно на паперову купюру та проаналізуйте, які елементи захисту присутні.

Перевірте свої гіпотези, використовуючи інформацію сайту Національного банку України (www.bank.gov.ua).

Свої висновки запропонуйте аудиторії.

Ситуація 1

Робота в команді. Працюйте в групах (2, 4, 5 осіб) і оберіть одне із прислів'їв, обговоріть його, вирішіть, яка його основна ідея, доведіть або спростуйте її, придумайте приклади та презентуйте ідею прислів'я. Прослухавши презентації всіх груп, виберіть прислів'я, яке найбільш точно описує гроші.

1. Гроші йдуть до багатого, а злидні до бідного.
2. Копійка копійку береже.
3. Гроші скрізь хороші.
4. Перше борг віддай, а потім і про себе подбай.
5. Гроші не пахнуть.
6. Гроші хороший слуга, але поганий правитель.
7. Коли гроші говорять, правда мовчить.
8. Хто з молоду гроші береже, той у старості в нужді не живе.

Податки

Податок – це встановлений законом платіж у бюджет, у державний бюджет / місцеві бюджети.

Податок на додану вартість (ПДВ) – це непрямий податок, що сплачується за створену вартість. Цей податок сплачує кінцевий споживач під час купівлі товару чи послуги.

Прямий податок – це податок, який сплачується безпосередньо з доходу або майна (наприклад, податок на доходи фізичних осіб, податки на майно та ін.).

Єдиний соціальний внесок (ЄСВ) – це виплати до державних соціальних фондів, а саме до Пенсійного фонду, до фондів страхування на випадок безробіття та тимчасової втрати працездатності від нещасних випадків на виробництві.

Акциз – це податок на певні товари, які визначаються постановою Кабінету Міністрів України (наприклад, алкогольні та тютюнові вироби, мотоцикли, легкові автомобілі тощо).

Податковий тягар – це показник податкового навантаження, що визначається порівнянням сплачених податків і отриманих доходів.

Завдання 3

Обчисліть суми й дайте відповіді на запитання:

З/та (грн)	Податки	Чиста з/та	Вартість робочого місяця
12 000	Податки сплачує роботодавець: єдиний соціальний внесок (22 %) = 2 640 грн. Податок, що сплачує працівник: податок на доходи фізичних осіб (18 %) = 2 160 грн Військовий збір (1,5 %) = 180 грн	12 000 – 2 640 – 180 = 9 180 грн	12 000 + 2 640 = 14 640 грн
13 500			
20 400			
З/та вашої мрії			

1. З чого складається вартість робочого місяця?
2. Як ви вважаєте, що б змінилося, якщо б всі податки замість роботодавця сплачували працівники?
3. Ви на співбесіді й вас запитують, за яку заробітну плату ви готові працювати. Яку заробітну плату вони мають на увазі (брутто, чисту чи вартість робочого місяця)?

Практичні завдання

Задача 1

Загальна сума коштів на рахунку підприємства – 70 000 грн, його страхові резерви, що зберігаються в банку, – 24 000 грн. Норма обов'язкових резервів Національного банку України – 12 %.

Чому дорівнює розмір позик, які може за цих умов надати банк і банківська система цьому підприємству?

Методика розв'язання:

1. Визначити суму збільшення обов'язкових резервів комерційного банку:

$$70\,000 \times 0,12 = 8\,400 \text{ (грн).}$$

2. Розмір позик, які може надати банк клієнту:

$$70\,000 + 24\,000 - 8\,400 = 85\,600 \text{ (грн).}$$

3. Розмір позик, які може надати банківська система:

$$70\,000 + 24\,000 + 8\,400 = 102\,400 \text{ (грн).}$$

Задача 2

Обсяг ВВП у звітному році становив 172,9 млрд гривень (PQ).

На початку року в обороті перебувало 22,1 млрд грн і на кінець року – 32,1 млрд гривень.

Визначити швидкість обігу гривні та тривалість одного обороту, використавши «рівняння обміну» І. Фішера.

Методика розв'язання

$$MV = PQ,$$

де М – маса грошей в обороті;

V – швидкість обігу грошей;

PQ – обсяг ВВП, отриманий як добуток цін на кількість проданих товарів.

1. Визначення середнього обсягу ВВП:

у звітному році (PQ) становив $[(22,1 + 32,1) : 2] = 27,1$ млрд грн.

2. Визначення середнього показника швидкості обороту гривні:

$$(172,9 : 27,1) = 6,4 \text{ оберта.}$$

3. Середню тривалість одного обороту гривні потрібно розрахувати як 360 днів на рік, поділену на середню швидкість обороту гривні, тобто

$$(360 : V) = 360 : 6,4 = 56,3 \text{ дня.}$$

Відповідь. Середня швидкість обороту гривні в звітному році дорівнювала 6,4 оберта, а середня тривалість одного обороту гривні – 56,3 дня.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Визначити потрібну масу грошей для обігу цього регіону на наступний рік, якщо відомо, що сума цін товарів, які реалізуються в базовому році, становить 8 млрд грн, сума цін товарів і послуг у кредит – 0,5 млрд грн. Загальна сума платежів, строки сплати яких настали, – 0,6 млрд грн, сума платежів, які взаємно погашаються, становить 1,1 млрд грн. Передбачається, що за цей період гривня зробить у середньому 7 обертів, сума цін товарів подвоїться, сума продажів у кредит, платежів, які взаємно погашаються, і платежів, термін сплати яких настав, не зміниться.

Методика розв'язання:

Розрахунок потрібної для обігу маси грошей здійснюється за формулою:

$$M_n = \Sigma PQ - \Sigma K + \Sigma ПН - \Sigma ВПV,$$

де M_n – кількість грошей, які потрібні для обігу;

ΣPQ – сума цін товарів, що реалізуються;

ΣK – сума товарів і послуг, наданих у кредит;

$\Sigma ПН$ – сума платежів, строк оплати яких настав;

$\Sigma ВП$ – сума платежів, які взаємно погашаються.

V – швидкість руху грошової одиниці.

Задача 2

Визначити рівень пропозиції грошей, якщо відомо, що грошова база суспільства (сума готівки поза банками, сума готівки в касах банків і сума грошових ресурсів комерційних банків у Центральному банку) становить 86 млрд ум. од., коефіцієнт грошово-кредитного мультиплікатора – 13,8.

Відповісти на запитання: «Які чинники впливають на рівень грошово-кредитної мультиплікації?»

Методика розв'язання:

Обсяг пропозиції грошей у разі, коли відома грошова база суспільства й рівень грошово-кредитної мультиплікації, вираховують за формулою:

$$MS = m \times Mb,$$

де MS – пропозиція грошей як готівки поза банками та депозитів на поточних рахунках;

m – коефіцієнт грошово-кредитної мультиплікації;

Mb – грошова база суспільства.

Задача 3

З огляду на дані, наведені в таблиці 1, потрібно визначити рівень монетаризації ВВП в Україні та зробити висновки.

Таблиця 1 – Вихідні дані для визначення
рівня монетаризації ВВП

Роки	Номінальний ВВП за рік, млн грн	Номінальна маса грошей (M3) на кінець року
2016	2,99	2,4
2017	50,33	25,0
2018	1 483,0	482,0
2019	52 933,0	6 930,0
2020	170 070,0	32 087,0
2021	201 927,0	45 555,0

Методика розв'язання:

Рівень монетаризації ВВП – це міра покриття ВВП грошовою масою. Підвищення рівня монетаризації ВВП – позитивне явище для економіки.

Показник фактичного стану монетаризації валового продукту (Км) розраховують як частку від ділення обсягу грошової маси (M), що є в обороті на кінець року, до номінального обсягу ВВП.

$$K_m = M / \text{ВВП} \times 100.$$

Тестові завдання

1. Гроші мають всезагальну здатність до обміну, тому що:

а) вони є кристалізацією мінової вартості, всезагальним втіленням багатства й людської праці;

- б) ринок наперед сприймає їх як загальну цінність, бажану для будь-якого суб'єкта;
- в) виготовлені зі специфічного матеріалу;
- г) жодної правильної відповіді.

2. Неповноцінні гроші – це:

- а) гроші, які не знецінюються;
- б) гроші, які виготовлені не з дорогоцінного металу;
- в) гроші, які емітують для фінансування витрат державного бюджету;
- г) усе перелічене.

3. Коли форма обміну через посередництво товару-еквіваленту (еквівалентна форма обміну) трансформувалася в грошову:

- а) коли внаслідок розвитку міжрегіональних торговельних зв'язків з маси регіональних товарів-еквівалентів виокремлювався еквівалент, що обслуговував обмін на значній території;
- б) коли роль еквівалента від товарів першої потреби (зерно, худоба, сіль тощо) перейшла до товарів, що такими не були (перли, хутро тощо);
- в) коли роль товару-еквівалента стали виконувати метали;
- г) усі правильні відповіді.

4. Функції міри вартості й засобу обігу є двома провідними функціями грошей, тому що:

- а) гроші історично почали функціонувати з виконання саме цих функцій;
- б) інші функції є похідними від цих двох функцій;
- в) саме в цих двох функціях гроші обслуговують більшу частину економічного обороту;
- г) усе перелічене.

5. Яке з наведених тверджень найбільш повно відображає сутність кредиту:

- а) надання грошей чи товарів у борг;
- б) тимчасове користування позичальником цінностями кредитора;
- в) економічні відносини між суб'єктами ринку в зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів (вартості) на засадах поверненості, строковості, платності, забезпеченості;
- г) механізм формування нових грошей в економіці.

6. Кредит надається на принципах:

- а) повернення;
- б) платності;
- в) строковості;
- г) усе перелічене.

7. Фінансовий посередник, що спеціалізується на видачі позичок населенню під заставу рухомого майна, – це:

- а) лізингові компанії;
- б) страхові компанії;
- в) ломбарди;
- г) факторингові компанії.

8. Основні операції, які виконують кредитні спілки:

- а) лізинг;
- б) короткострокове кредитування їхніх учасників;
- в) переказ грошей;
- г) обслуговування рахунків громадян України.

9. З дивідендів і відсотків за цінними паперами формуються доходи:

- а) кредитних товариств;
- б) фінансових компаній;
- в) лізингових компаній;
- г) інвестиційних компаній.

10. Діяльність щодо направлення мобілізованих коштів у позички фізичним і юридичним особам для придбання товарів здійснюють:

- а) лізингові компанії;
- б) фінансові компанії;
- в) факторингові компанії;
- г) інвестиційні компанії.

Питання для самоконтролю

1. Є можливість сьогодні обійтися без банків?
2. Якщо не було б банків, залишилися б банківські функції?
Навести приклади.
3. Як суми збереження та суми кредитів пов'язані між собою?
4. Довіра до банківської системи в Україні.
5. Бюджетний дефіцит країни – це додатковий податок.
6. Може бути ідеальне співвідношення між попитом, пропозицією та курсом валют?
7. Платіжний баланс – це інструмент про економічні відносини країни із зарубіжними країнами.
8. Податок на додану вартість (ПДВ) – основна маса податкових надходжень до бюджету України.
9. Причини виникнення економічних криз.
10. Можуть суспільства всіх країн світу бути ефективними.
Обґрунтувати на праці Богдана Гаврилишина «До ефективних суспільств. Вказівки у майбутнє».

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [3; 4; 6].

Допоміжні: [11].

Інформаційні ресурси в інтернеті: [23; 25].

ТЕМА 4

РОЛЬ ПІДПРИЄМНИЦТВА В РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Мета заняття: розглянути підприємництво як діяльність, що руйнує старі системи та формує на їхньому місці нові, більш якісні й ефективні.

План лекції

4.1. Фірма та її сутність (неокласична, інституціональна та біхеоверистська).

4.2. Облік фінансової інформації про підприємство.

4.1. Фірма та її сутність (неокласична, інституціональна та біхеоверистська)

Фірма – торговельне, господарське або промислове підприємство, що користується правом юридичної особи, під маркою якої продаються товари або надаються послуги. Там, де є колектив, лідер, структура відносин, винагорода, готовий продукт і є відносини з іншими людьми, – це вже є новий суб'єкт – компанія, підприємство, фірма.

Неокласична теорія фірми

У неокласичній теорії передбачається, що людина веде себе раціонально, тобто постійно співвідносить вигоду (корисність), яку отримує із витратами.

Аналогічно і фірма нарощує виробництво, вимушено знижує ціну для більшого обсягу продаж.

Отже, через оцінку корисності формується попит, а через співвідношення ціни й витрат формується пропозиція. Там, де вони зустрічаються, і виникає рівноважна ринкова ціна.

Неокласична теорія фірми описала світ для людини, яка володіє повною інформацією, раціонально максимізуючи свою корисність.

Ці описи не є ідеальними, але інші теорії також мають недоліки.

У неокласичній теорії передбачається, що людина веде себе раціонально, тобто постійно співвідносить вигоду (корисність), яку отримує із витратами.

Інституціональна теорія фірми

Інституціональна теорія розглядається як соціальний інститут (що нас мотивує працювати краще або гірше; як укладаються контракти; яка структура організації сприяє ефективності фірми; як побудувати діючу систему контролю й планування).

Найбільш відомою в межах інституційної теорії є транзакційна теорія, в основі об'єкта лежать контракти – між власниками, якщо їх декілька; між власниками та співробітниками й зовнішні угоди. Тут є таке поняття, як асиметрична інформація. Ця інформація оточує нас на кожному кроці, тому що постійно перебуваємо в договірних відносинах. Наприклад, вибираємо продукт і нам говорять, що цей продукт має надто багато вітамінів, мінералів і все те краще, що наразі є. Це якраз і є асиметрична інформація, насправді цей продукт може бути надто переоцінений. Ось така додаткова інформація, вона може як збільшити корисність, так і зруйнувати. На сьогодні це такий світ складних людських відносин.

Американський економіст Рональд Коуз за розвиток транзакційної теорії фірми отримав Нобелівську премію з економіки.

Біхеоверистська теорія фірми

Ціль фірми – максимізація прибутку. Біхеоверизм бере свої витоки в психології, намагаємося зрозуміти живу, а не придуману в кабінеті людину, саме діями людини визначається справжній економічний світ. Для біхеоверистів фірма робить те саме, що й людина, – прагне жити як можна довше (в ідеалі – до безкінечності).

Розглянемо Україну. В Україні спостерігається тенденція розвитку минулих століть – це вибудова вертикально інтегрованих компаній, а в розвинених країнах тенденції з точністю до навпаки (залиш собі те, що є твоїм, те, що становить найбільшу цінність, а решту віддай на аутсорсинг) (англ. outsourcing; укр. підрядництво) – передача компанією частини її завдань або процесів стороннім виконавцям на умовах субпідряду.

Біхеоверистська теорія фірми вважає нинішню мережеву структуру економіки природньою. У мережі ніхто не має надмірної сили, всі один від одного залежать. Така структура знижує ризики. Усі між собою повинні домовлятися.

4.2. Облік фінансової інформації про підприємство

Лука Пачолі спробував досягти гармонії й у фінансових розрахунках. Він чітко розділив три різні сутності:

1. Ресурси, які має купець або підприємство.
2. Результативність діяльності, що приводить до збільшення ресурсів.
3. Джерела поповнення грошових засобів і напрями їхнього витрачання.

Як бачимо, що умови потрібні кожному, хто бажає по-справжньому вести торгівлю.

Основна умова – це наявність коштів та інших різних цінностей, без допомоги яких важко вести торгівлю.

Друга умова – вміти правильно вичисляти й швидко вираховувати.

Третя умова – це ведення своїх справ у належному порядку і як слід, щоб можна було без затримки отримати відомості як відповідно до боргу, так і до вимог.

Міжнародні стандарти фінансової звітності

Із 1973 року Комітет з міжнародних стандартів фінансової звітності розробляє ті принципи, які потрібно використовувати під час відображення діяльності підприємства як звітність.

Нині ці принципи відомі як міжнародні стандарти фінансової звітності, і кожне підприємство діє відповідно до цих принципів.

Практичні завдання та ситуації

Ситуація 1

Уявіть, що ви керівник української компанії, яка сповідує ідеї соціальної відповідальності. Ви, як керівник, формуєте цінності вашої компанії. Наприклад, цінуємо наших працівників, тому будемо дбати про їхній професійний розвиток і сплачуємо їхнє стажування за кордоном. *Продовжити фрази, надаючи перевагу реальним заходам:*

1. Ми цінуємо наших працівників, тому...

2. Ми цінуємо наших партнерів, тому...
3. Ми дбаємо про наших клієнтів, тому...
4. Ми піклуємося про навколишнє середовище, тому...
5. Ми сприяємо розвитку територіальної громади, де діє наш бізнес, тому...

Ситуація 2

Проаналізуйте, які компанії з тих, що працюють у вашому регіоні, є соціально відповідальними?

Цю інформацію можна знайти на їхніх офіційних сайтах, на сайтах регіональних ЗМІ, які пишуть про місцеві соціальні події, а також спостерігаючи, що відбувається у вашій місцевості.

Доведіть або спростуйте

1. Соціально відповідальним компаніям не вижити в українських реаліях.
2. Соціально відповідальні компанії не можуть виробляти та продавати шкідливі для навколишнього середовища товари (побутову хімію, пальне тощо).
3. Українське суспільство настільки бідне, що воно не готове платити за соціальну відповідальність і в будь-якому випадку вибере більш дешевий товар.
4. Бізнес-інтереси переважають суспільним.
5. Прибуток буде максимальним тоді, коли підприємці будуть економити на соціальній відповідальності.
6. Молодь більше звертає увагу на соціальну відповідальність і репутацію компаній, ніж старше покоління.

Практичні задачі

Задача 1

У звітному році собівартість реалізованої продукції підприємства становила 200 тис. грн, а сума виручки – 280 тис. грн. У плановому році підприємство планує знизити витрати на 15 % і збільшити обсяг виручки в 1,3 разу на підставі показника витрат на 1 грн продукції.

Підприємство є платником ПДВ.

Визначити суму валового прибутку підприємства й рентабельність продажу продукції в плановому році.

Методика розв'язання

1. Планова сума чистого доходу розраховується за формулою:

$$\text{Ппр} = (1 - \text{Витрати на 1 грн прибутку}) \times \text{Чд},$$

де Чд – планова сума чистого доходу від реалізації продукції.

$$(280\,000 - 280\,000 / 6) \times 1,3 = 303\,333,33 \text{ грн.}$$

2. Витрати на 1 грн продукції в плановому році становитимуть:

$$[200 - (200 \times 15 \% : 100 \%)] / 303\,333,67 = 0,56 \text{ грн.}$$

3. Валовий прибуток підприємства в плановому році становить:

$$(1 - 0,56) \times 303\,333,33 = 133\,466,67 \text{ грн.}$$

4. Рентабельність продажу = $(133\,466,67 / 303\,333,67) \times 100 \% = 44 \%$.

Задача 2

Визначити суму чистого прибутку підприємства у звітному періоді, якщо: виручка від реалізації продукції становить 120 тис. грн; акцизний податок – 25 тис. грн; собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) – 60 тис. грн; доходи від реалізації виробничих запасів (з ПДВ) – 10 тис. грн; собівартість реалізованих виробничих запасів – 8 тис. грн; адміністративні витрати – 12 тис. грн; витрати на транспортування – 0,8 тис. грн; витрати на рекламу – 0,2 тис. грн; сума штрафів, сплачених підприємством, – 0,5 тис. грн; сума процентів, отриманих із придбаних облігацій, – 10 тис. грн; виплата процентів за кредит комерційному банку – 2 тис. грн; сума отриманих дивідендів – 2 тис. грн. Рівень податку на прибуток – 18 %. Підприємство є платником ПДВ.

Методика розв'язання

Алгоритм визначення чистого прибутку містить такі етапи:

1. Чистий дохід:

$$120\,000 - 120\,000 / 6 - 25\,000 = 75\,000 \text{ грн.}$$

2. Валовий прибуток:

$$75\,000 - 60\,000 = 15\,000 \text{ грн.}$$

3. Фінансовий результат від операційної діяльності:

$$15\,000 + 10\,000 - (10\,000 / 6) - 8\,000 - 12\,000 - 800 - 200 - 500 = 1\,833,33 \text{ грн.}$$

4. Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:

$$1\,833,3 + 10\,000 + 2\,000 - 2\,000 = 11\,833,33 \text{ грн.}$$

5. Податок з прибутку від звичайної діяльності:

$$11\,833,33 \times 0,18 = 2\,129,99 \text{ грн.}$$

6. Чистий прибуток:

$$11\,833,33 - 2\,129,99 = 9\,703,34 \text{ грн.}$$

Задача 3

За даними фінансової звітності визначити прибуток підприємства від звичайної діяльності до оподаткування за звітний рік. Дані для розрахунку (тис. грн): дохід (виручка) від реалізації продукції – 8 594,6; податок на додану вартість та інші вирахування з доходу – 601,4; собівартість реалізованої продукції – 5 320,7; інші операційні доходи – 5 930,8; адміністративні витрати – 857,3; витрати на збут – 54,2; інші операційні витрати – 6 496,9; дохід від участі в капіталі – 47,1; фінансові витрати – 62,0.

Методика розв'язання

1. Прибуток підприємства від звичайної діяльності до оподаткування за звітний рік:

$$8\,594\,600 - 601\,400 - 5\,320\,700 + 5\,930\,800 - 857\,300 - 54\,200 - 6\,496\,900 + 47\,100 - 62\,000 = 1\,180\,000 \text{ грн.}$$

Задача 4

Витрати на 1 грн продукції, що була реалізована в звітному періоді, – 0,75 грн. Планується зниження собівартості продукції, що буде реалізована на 5 %. Обсяг реалізації в оптових цінах у плановому періоді становитиме 1 тис. грн. Розрахуйте суму коштів, яку підприємство спрямує у фонд розвитку, якщо, згідно з установчими документами, на ці цілі передбачається спрямування 25 % від суми чистого прибутку.

Методика розв'язання

1. Витрати, що плануються на 1 грн реалізованої продукції:

$$0,75 - 0,75 \times 0,05 = 0,7125 \text{ грн.}$$

2. Прибуток на 1 грн реалізованої продукції в плановому періоді:

$$1,0 - 0,7125 = 0,2875 \text{ грн.}$$

3. Очікуваний прибуток:

$$0,2875 \times 1\,000\,000 = 287\,500 \text{ грн.}$$

4. Податок на прибуток:

$$287\,500 \cdot 0,18 = 51\,750 \text{ грн.}$$

5. Чистий прибуток:

$$287\,500 - 51\,750 = 235\,750 \text{ грн.}$$

6. Кошти, що спрямовуються в фонд розвитку:

$$235\,750 \cdot 0,25 = 58\,937,5 \text{ грн.}$$

Для самостійного розв'язання

Задача 1

У звітному році собівартість реалізованої продукції підприємства становила 250 тис. грн, а сума виручки – 380 тис. грн. У плановому році підприємство планує знизити витрати на 15 % і збільшити обсяг виручки в 1,3 разу. На підставі показника витрат на 1 грн продукції визначити суму валового прибутку підприємства й рентабельність продажу продукції в плановому році.

Підприємство є платником ПДВ.

Задача 2

Визначити суму чистого прибутку підприємства у звітному періоді, якщо: виручка від реалізації продукції становить 200 тис. грн; акцизний податок – 35 тис. грн; собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) – 80 тис. грн; доходи від реалізації виробничих запасів (з ПДВ) – 20 тис. грн; собівартість реалізованих виробничих запасів – 10 тис. грн; адміністративні витрати – 12 тис. грн; витрати на транспортування – 0,5 тис. грн; витрати на

рекламу – 0,2 тис. грн; сума штрафів, сплачених підприємством, – 0,7 тис. грн; сума процентів, отриманих із придбаних облігацій, – 25 тис. грн; виплата процентів за кредит комерційному банку – 10 тис. грн; сума отриманих дивідендів – 5 тис. грн. Підприємство є платником ПДВ.

Задача 3

За даними таблиці визначити показники рентабельності діяльності підприємства за попередній та звітний роки:

- рентабельність продукції (у відсотках до собівартості й обсягу реалізації);
- рентабельність виробничих (основних і оборотних) засобів;
- рентабельність сукупної величини застосовуваних ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових).

За розрахунками сформулювати висновки.

Таблиця – Показники господарсько-фінансової діяльності підприємства за попередній і звітний роки (тис. грн)

Показники	Попередній рік	Звітний рік
1. Виручка від реалізації продукції	11 570,5	12 866,4
2. Прибуток	1 645,8	1 762,7
3. Середньорічна вартість основних виробничих фондів	1 5701,0	1 6064,0
4. Вартість оборотних засобів	6 296,8	6 662,4
5. Витрати на виробництво (собівартість) реалізованої продукції разом	6 587,3	7 299,0
Зокрема: витрати на оплату праці	1 548,0	1 751,8

Тестові завдання

1. Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування розраховується як:

- а) валовий прибуток, прибуток від фінансової діяльності та прибуток від іншої звичайної діяльності;

б) чистий дохід від реалізації, зменшений на собівартість;
в) валовий прибуток, зменшений на собівартість;
г) прибуток від операційної діяльності, фінансової діяльності та прибуток від іншої звичайної діяльності.

2. Що з наведеного не належить до напрямів використання чистого прибутку:

- а) нарахування та сплата дивідендів;
- б) нарахування амортизації;
- в) благодійні внески;
- г) погашення основної суми кредитного боргу.

3. Метод прямого розрахунку прибутку:

- а) дає змогу визначити не тільки загальну суму прибутку, а й вплив на неї зміни окремих чинників: обсягу виробництва (реалізації) продукції; собівартості продукції; рівня оптових цін і рентабельності продукції; асортименту та якості продукції;
- б) є розрахунок прибутку від випуску, реалізації всієї продукції;
- в) розраховується за окремими видами продукції, що виробляються і реалізуються;
- г) немає правильної відповіді.

4. Додатковий продукт – це:

- а) вартість, створена виробниками понад вартість відповідного продукту; продукт властивий усім суспільно-економічним формаціям і є однією з важливих умов їхнього успішного розвитку;
- б) є розрахунок прибутку від випуску, реалізації всієї продукції;
- в) чистий прибуток, розділений між учасниками;
- г) собівартість продукції.

5. Рентабельність являє собою:

- а) співвідношення прибутку з авансованою вартістю або поточними витратами;
- б) сума фінансових ресурсів;
- в) абсолютна сума прибутку від реалізації продукції;
- г) абсолютна сума валового прибутку.

6. Дивіденди – це:

- а) частина чистого прибутку, розподілена між учасниками (власниками) відповідно до часток їхньої участі у власному капіталі підприємства;
- б) вартість, створена виробниками понад вартість відповідного продукту;
- в) продукт властивий усім суспільно-економічним формаціям і є однією з важливих умов їхнього успішного розвитку;
- г) чистий дохід від реалізації, зменшений на собівартість.

7. Дайте правильне визначення економічної сутності рентабельності:

- а) рівень прибутковості, що вимірюється у відсотках;
- б) сума фінансових ресурсів;
- в) абсолютна сума прибутку від реалізації продукції;
- г) абсолютна сума валового прибутку.

8. Які чинники впливають на прибуток підприємства:

- а) інфляційні процеси;
- б) законодавство, політика, політика оподаткування;
- в) науково-технічний та соціальний розвиток регіону;
- г) усі відповіді правильні.

9. Економічний метод розрахунку прибутку:

- а) дає змогу визначити не тільки загальну суму прибутку, а й вплив на неї зміни окремих чинників: обсягу виробництва (реалізації) продукції; собівартості продукції; рівня оптових цін і рентабельності продукції; асортименту та якості продукції;
- б) є розрахунок прибутку від випуску, реалізації всієї продукції;
- в) розраховується за окремими видами продукції, що виробляються й реалізуються;
- г) валовий прибуток, зменшений на собівартість.

10. Чистий прибуток – це:

- а) частина додаткової вартості, створеної та реалізованої, готової до розподілу;

б) прибуток, одержаний після сплати податків, залишається в повному розпорядженні підприємства, яке, відповідно до установчих документів, визначає напрями його використання;

в) фінансовий результат і основний елемент фінансових ресурсів підприємства;

г) усі відповіді правильні.

11. Валовий прибуток – це:

а) прибуток чи збиток підприємства, що визначається вирахуванням з доходу (виручки) від реалізації продукції податку на додану вартість, акцизного податку, інших відрахувань, собівартості реалізованої продукції;

б) частина додаткової вартості, створеної та реалізованої, готової до розподілу;

в) прибуток, одержаний після сплати податків, залишається в повному розпорядженні підприємства, яке, відповідно до установчих документів, визначає напрями його використання;

г) фінансовий результат і основний елемент фінансових ресурсів.

Питання для самоконтролю

1. Законодавча база підприємницької діяльності.
2. Сутність підприємства та його роль в економіці.
3. На прикладі економіки обґрунтувати закон спадної граничної корисності.
4. Інституціональна теорія фірми – це трансакційні витрати.
5. Зниження ризиків – це біхеверистська теорія фірми.
6. Значення праці Луки Пачолі «Трактат про рахунки і записи» для сьогодення.

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [1; 3].

Допоміжні: [9; 12; 13].

Інформаційні ресурси в інтернеті: [17].

ТЕМА 5

АКТИВИ, ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ТА ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ

Мета заняття: ознайомитися із сутністю активів підприємства та зобов'язаннями, із грошовими потоками, фінансовою звітністю, а також із аудитом фінансової звітності.

План лекції

- 5.1. Активи та зобов'язання підприємства.*
- 5.2. Прибуток і потік грошових засобів.*
- 5.3. Фінансова звітність підприємства.*
- 5.4. Аудит фінансової звітності.*

5.1. Активи та зобов'язання підприємства

Маючи інформацію про підприємство, повинні усвідомити, як нам прочитати цю інформацію та зрозуміти, що являє собою це підприємство.

Напевно, дивимось, чим володіє підприємство, тобто його активи.

Активи п/ва – це матеріальні та фінансові ресурси, нерухомість, цінні папери, товарні знаки й ділова репутація.

Але активи – це тільки характеристика можливостей п/ва, а чи успішне воно чи ні – лише запитання. Для роз'яснення можна навести приклад: якщо я візьму в борг 1 000 грн і куплю тумбочку (актив), то сума моїх активів зросте за рахунок боргу, а стала я більш успішною від такої однієї операції, то, напевно, ні.

Отже, дивлячись на вілли, яхти, будинки тощо, не варто свідчити про економічну успішність. Усі ці активи можуть бути профінансовані позиковими засобами.

Активи та зобов'язання

Щоб наголошувати про економічну успішність п/ва, потрібно подивитися на його зобов'язання. Часто люди асоціюють капітал із грошима, але гроші – це тільки один із елементів капіталу.

Наприклад, власність Білла Гейтса в декілька млрд дол., але ці мільярди не можна пощупати – нерухомість, земля, акції Microsoft і гроші, звичайно, але не найбільш великий актив. Є інші активи, які мають більшу здатність до примноження, а гроші, навпаки, знецінюються під час інфляції.

Отже, у компанії виникають конфлікти, без яких економічне її життя неможливе.

По-перше, гроші повинні працювати, тобто мають бути вкладені в активи, які будуть приносити прибуток. По-друге, хочеться, щоб активи були більш у ліквідній формі, щоб був резерв для непередбачуваних подій.

IFRS – міжнародні стандарти фінансової звітності

Активи		Джерела активів	
1. Основні засоби (будівлі, споруди, устаткування, машини)	Найменш ліквідні	1. Власний капітал	Без конкретного терміну погашення
2. Запаси (матеріали, готова продукція)		2. Довгострокові (більше року до погашення) кредити	
3. Дебіторська заборгованість (ДЗ) (борги наших покупців, передплата нашим постачальникам)	Найбільш ліквідні	3. Короткострокові кредити та заборгованість	Гроші для оплати потрібні терміново
4. Грошові засоби		4. Інші поточні зобов'язання	

5.2. Прибуток і потік грошових засобів

Прибуток і грошовий потік. У побуті ці поняття змішуються.

Наприклад, я торгую столами і купила стіл за 1 000 грн, але домовилася із постачальником, що віддам гроші пізніше – через місяць. Але мені пощастило, знайшовся покупець, забрав стіл за 1 200 грн і оплатив відразу, борг віддавати не треба ще. Якщо я вирішу, що 1 200 грн – це мій прибуток, то це неправильно, я ще борг

не повернула. Прибуток у цій ситуації – це $1\,200 - 1\,000 = 200$ грн, а сума грошових засобів дійсно збільшилася та становила 1 200 грн. Так, це зрозуміло, але коли в п/ва тисячі операцій, досить часто підприємець починає концентруватися на грошовому потоці, і це закінчується погано.

Отже, прибуток і грошовий потік розрізняти досить важливо.

Операції та їхній вплив на звіт про прибутки й збитки або звіт про рух грошових засобів

Господарська операція	Впливає на прибуток	Впливає на потік грошових засобів
Придбані матеріали для виробництва, розрахунок пізніше	–	–
Розраховувалися із постачальниками матеріалів	–	+
Виготовили готовий продукт	–	–
Нарахували (визнали заборгованість, але досі не виплатили) працівникам з/ту за відпрацьований період	+	–
Продали (у кредит, розрахунок пізніше) готовий продукт вище с/б	+	–
Виплатили працівникам з/ту	–	+
Виявили нестачу на складі, винних не встановили	+	–
Отримали частину грошей від покупця	–	+
Взяли кредит	–	+
Нарахували (але досі не платили) проценти за кредит	+	–
Нарахували амортизацію (це здешевлення ОЗ)	+	–
Заплатили проценти за кредит і частину основної суми боргу	–	+

5.3. Фінансова звітність підприємства

Діяльність підприємства виражається в його фінансовій звітності, яка охоплює:

1. *Баланс* (розповідає про ресурси (активи) й джерела їхнього походження (зобов'язання й капітал).

2. *Звіт про прибутки та збитки* (свідчить про можливість підприємства працювати прибутково й збільшувати капітал).

3. *Звіт про рух грошових засобів* (про джерела отримання грошових засобів і напрями їхніх витрат).

Компанія «Іскра» (Україна)
Баланс (на 31.12.2023, млн євро)

Активи	Сума	Капітал і зобов'язання	Сума
Основні засоби та інші необоротні активи	346	Власний капітал	389
Запаси	311	Довгострокові зобов'язання	133
Дебіторська заборгованість та інші активи	45,3	Короткострокові зобов'язання	187
Гроші й короткострокові фінансові інвестиції	6,7		
Усього активів	709	Усього капіталу й зобов'язань	709

Звіти (за 2023 р., млн євро)

Звіт про прибутки і збитки		Звіт про рух грошових засобів	
Стаття	Сума	Стаття	Сума
Обсяг продажу	369	Грошовий потік від операційної діяльності	38
С/б продажу	319	Грошовий потік від інвестиційної діяльності	-43
Валовий прибуток	50	Грошовий потік від фінансової діяльності	1
Витрати	24	Ефект від курсових різниць	-1
Чистий прибуток	26	Усього зміна коштів	-5

Читаємо звітність

Давайте пройдемося основними пунктами:

Компанія є прибутковою? Так, є.

Яка віддача від вкладеного в компанію капіталу? $6,7 \% = 26 \text{ (прибуток)} / 389 \text{ (ВК)}$. Ви отримали рентабельність 6,7 %. Великий чи малий цей показник невідомо.

Яка кредитоспроможність компанії в короткостроковому (до року) періоді? Для того щоб дізнатися, їй потрібна сума поточних активів (311 (запаси) + 45,3 (ДЗ) + 6,7 (інші та короткострокові

фінансові інвестиції)) / 187 (короткострокові зобов'язання) = 1,94. Якщо показник більше ніж 2, кредитори можуть бути спокійними, якщо від 1,5 до 2, теж хороший показник, менше ніж 1 – це критично. Наша компанія може вести себе спокійно, у неї все в порядку.

Яка частина власних засобів у фінансуванні активів? Буде $55 \% = 389 \text{ (ВК)} / 709$. Чим вища частина власних засобів, тим більший маневр для отримання кредиту.

Виділяють такий показник, як оборотність активів. $369 \text{ (обсяг продажу)} / 709 \text{ (усі активи)} = 0,52$. Чим вище цей показник, тим краще працюють грошові засоби.

Кредитні засоби потрібно використовувати активно, а не пасивно.

Використання кредитних засобів

Занадто пасивне використання кредитних засобів позбавляє власника можливості розширити бізнес і максимізувати віддачу на вкладений капітал. Надто активне використання позикових засобів ставить бізнес у ризикову позицію – компанія фінансується кредиторами, а належить власнику.

У разі нетривалої збиткової діяльності компанія може втратити весь капітал і де-факто належати кредиторам, хоча де-юре залишатися під керівництвом власника, чий капітал уже є нульовим або негативним.

5.4. Аудит фінансової звітності

Фінансова звітність – це специфічна мова, на якій п/во говорить із зовнішнім світом. Кого цікавить фінансова звітність:

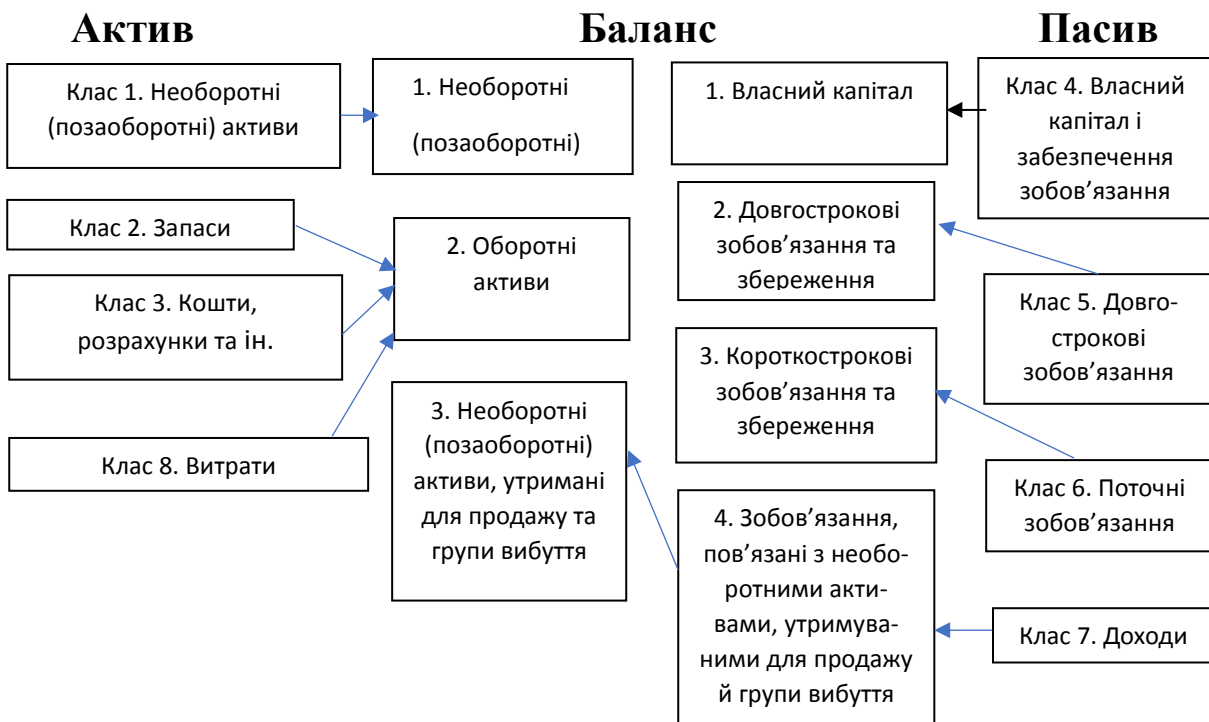
- 1) банків, щоб зрозуміти чи можна надавати кредити;
- 2) власників, щоб оцінити роботу менеджерів;
- 3) потенційних інвесторів, які не володіють детальною інформацією про те, як ідуть справи у фірми.

Для отримання вигод компанії інколи спотворюють звітність, тому потрібен механізм перевірки інформації п/ва. Таким став незалежний аудит.

Аудитор, як сапер, працює до першої помилки, якщо губить репутацію він губить усе.

Практичні завдання та ситуації

Активи підприємства – це матеріали та фінансові ресурси, нерухомість, цінні папери, товари, знаки й ділова репутація. Тобто активи підприємства – це сукупність майнових цінностей, що використовуються в господарській діяльності з метою одержання прибутку. Активи знаходять своє місце в балансі підприємства. Баланс складається із активу й пасиву, наприклад:

Доведіть або спростуйте

1. Поточні зобов'язання – це розділ активу бухгалтерського балансу.
2. Власний капітал обґрунтовує формування й використання необоротних (позаоборотних) активів.
3. Запаси товарно-матеріальних цінностей відносять до активу балансу класу 1.
4. Довгострокові зобов'язання – це група активів балансу.
5. Кошти, розрахунки – це поточні зобов'язання.
6. Фінансова звітність не може бути правильною на 100 %.
7. Діяльність керівництва фірми здійснює вплив на внутрішній ризик.
8. Аудиторський ризик визначається на завершальному етапі аудиту під час складання аудиторського звіту.

Ситуація 1

Таблиця – Порівняльний аналітичний баланс підприємства «А»
на кінець 2023 р.

Показники	2022 р.		2023 р.		Відхилення 2023 р.	
	Тис. грн	%	Тис. грн	%	Тис. грн до 2022 р.	% до 2022 р.
Актив						
Показники						
1. Необоротні активи	10 429	47,5	9 278	48,5	-1 151,0	-11
1.1. Основні активи	10 429	47,5	9 278	48,5	-1 151,0	-11
2. Оборотні активи	11 530	52,5	9 870	51,5	-1 660,0	-14
2.1. Запаси	8 411	38,3	6 519	34,0	-1 892,0	-22
2.2. Дебіторська заборгованості	3 108	14,1	3 142	16,3	34,0	1
2.3. Грошові кошти	11	0,1	5	0,1	-6,0	-55
2.4. Інші необоротні активи	—	—	204	1,1	204,0	—
Баланс	21 959	100	19 148	100	-2 811	-13
Пасив						
1. Власний капітал	9 331	42,5	9 331	—	—	—
1.1. Капітал у дооцінках	—	—	375	—	375	—
1.2. Нерозподілений прибуток	6 482	29,5	1 814	28	-4 668	-72
2. Довгострокові зобов'язання	—	—	—	—	—	—
3. Поточні зобов'язання	6 146	28	3 006	49	-3 143	-51
3.1. Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	5 986	27,3	37	1	-5 949	-99
3.2. Кредиторська заборгованість за розрахунками	160	0,7	—	—	—	—
3.3. Поточні забезпечення	—	—	163	—	163	—
3.4. Інші поточні зобов'язання	—	—	2 806	—	2 806	—
Баланс	21 959	100	14 526	77	-7 433	-34

На основі даних таблиці обґрунтувати підсумки, тобто зробити горизонтальний аналіз.

Практичні завдання для самостійної роботи

Завдання 1

Потрібно вибрати тільки ті дані, які знаходять своє відображення в бухгалтерському обліку.

Дані для виконання: 1) грошові кошти; 2) заборгованість перед банком; 3) чисельність працюючих на підприємстві; 4) основні засоби; 5) номер договору купівлі-продажу; 6) дебіторська заборгованість; 7) рівень кваліфікації кадрів; 8) запаси; 9) нематеріальні активи; 10) кількість комп'ютерів на підприємстві; 11) земля; 12) управлінські здібності персоналу.

Завдання 2

Потрібно з наведеного нижче переліку виділити необоротні (позаоборотні) та оборотні активи.

Дані для виконання: 1) письмовий стіл; 2) легковий автомобіль, що продається в автосалоні; 3) сейф; 4) приміщення цеху; 5) екскаватор; 6) водонапірна вежа; 7) папір; 8) плодові дерева; 9) комп'ютер; 10) будинок фабрики; 11) масло машинне; 12) верстати; 13) вугілля; 14) швабри; 15) хліб у хлібному магазині; 16) автомобіль, що розвозить готову продукцію; 17) принтер; 18) борошно; 19) готівка в касі; 20) кошти на рахунку в банку; 21) позика банку на 3 роки.

Необоротні (позаоборотні) активи	Оборотні активи

Завдання 3

Потрібно згрупувати джерела утворення майна підприємства за ознаками, наведеними в таблиці.

Дані для виконання: 1) статутний капітал; 2) кредиторська заборгованість перед бюджетом; 3) цільове надходження й фінансування; 4) заборгованість перед Пенсійним фондом і фондом зайнятості; 5) прибуток; 6) кредити банків; 7) додатковий капітал; 8) заборгованість працівникам підприємств; 9) позики; 10) фонди накопичення, споживання та соціальної сфери; 11) заборгованість перед організаціями соціального й медичного страхування; 12) резервний капітал; 13) кредиторська заборгованість; 14) заборгованість перед іншими кредиторами.

Джерела утворення активів	
Власний капітал	Зобов'язання

Завдання 4

Потрібно визначити види вимірників, які використовуються в обліку, і записати їх у таблицю такої форми:

№ з/п	Назва цінностей, послуг і витрат праці	Види вимірників		
		натуральні	грошові	трудові
1.	Бензин	300 л		
2.	Акції			
3.	Відпрацьований робітниками час			
4.	Вантажні автомобілі			
5.	Дошки			
6.	Грошові кошти на поточному рахунку в банку			
7.	Запасні частини до автомобілів			
8.	Цукор			
9.	Відра			
10.	Сейфи			
11.	Фарба біла			
12.	Лічильники електроенергії			
13.	Грошові кошти в касі			
14.	Послуги автотранспорту			
15.	Залишки товарів			
16.	Приміщення цехів			
17.	Витрати на ремонт автомобілів			
18.	Лопати			
19.	Спирт технічний			

Дані для виконання: 1) бензин – 300 л; 2) акції – 120 грн; 3) відпрацьований робітниками час – 24 люд./год; 4) вантажні автомобілі – 30 шт.; 5) дошки – 30 м³; 6) грошові кошти на поточному рахунку в банку – 150 грн; 7) запасні частини до автомобілів – 380 грн; 8) цукор – 100 кг; 9) відра – 20 шт.; 10) сейфи – 8 шт.; 11) фарба біла – 15 кг; 12) лічильники електроенергії – 8 шт.; 13) грошові кошти в касі – 18 грн; 14) послуги автотранспорту – 180 т/км; 15) залишки товарів – 125 грн; 16) приміщення цехів – 3 шт.; 17) витрати на ремонт автомобілів – 14 люд./год; 18) лопати – 10 шт.; 19) спирт технічний – 5 л.

Завдання 5

Визначити активи підприємства, якщо його зобов'язання становлять 30 000 грн, а власний капітал – 16 000 грн.

Методичне виконання: АКТИВИ = ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ + ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Активи =

Завдання 6

Визначити власний капітал підприємства, якщо активи підприємства становлять 20 000 грн, а зобов'язання – 10 500 грн.

Завдання 7

На основі наведених статей скласти баланс підприємства.

Дані для виконання:

№ з/п	Назва рахунку	Сума, грн
1.	Основні засоби	138 900
2.	Інші необоротні матеріальні активи	59 000
3.	Матеріали	25 700
4.	Паливо	10 000
5.	Прибуток нерозподілений	11 000
6.	МШП	20 000
7.	Резервний капітал	62 000
8.	Виробництво	37 575
9.	Готова продукція	103 378
10.	Готівка	200
11.	Короткострокові позики	87 390
12.	Поточний рахунок	23 260
13.	Розрахунки з постачальниками та підрядниками	39 500
14.	Розрахунки за податками й платежами	4 000
15.	Розрахунки щодо страхувань	3 000
16.	Розрахунки за виплатами працівникам	44 000
17.	Розрахунки з різними дебіторами	2 703
18.	Розрахунки з іншими кредиторами	3 940
19.	Зареєстрований капітал	157 386
20.	Додатковий капітал	8 500

Баланс підприємства на 30 квітня 2024 р.

АКТИВ		ПАСИВ	
Назва статті	Сума, грн	Назва статті	Сума, грн
РОЗДІЛ І. НЕОБОРОТНІ АКТИВИ		РОЗДІЛ І. ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ	
		РОЗДІЛ ІІ. ДОВГОСТРОКОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ	
РОЗДІЛ ІІ. ОБОРОТНІ АКТИВИ			
		РОЗДІЛ ІІІ. ПОТОЧНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ	
РАЗОМ		РАЗОМ	

Завдання 8

На основі наведених даних скласти баланс підприємства.

Дані для виконання:

№ з/п	Господарські засоби та джерела їхнього утворення	Сума, грн
1.	Споруди цеху та складу фабрики	15 000
2.	Вантажні автовізки в цехах	1 500
3.	Нитки бавовняні	303
4.	Готівка в касі	120
5.	Кам'яне вугілля на складі	800
6.	Затяжні скобяні машини	14 500
7.	Трубопроводи міжцехові	5 127
8.	Шафа конторська	260
9.	Заборгованість заробітної плати працівникам	7 300

10.	Сканер	300
11.	Заборгованість постачальникам за отримані від них матеріали	4 200
12.	Наждачно-заточувальний верстат	400
13.	Вантажний автомобіль	7 500
14.	Заборгованість перед банком щодо короткострокової позики	2 500
15.	Зареєстрований капітал	25 000
16.	Пневматичний прес	3 000
17.	Прибуток	7 210
18.	Резервний капітал	2 600

Баланс підприємства на 31 травня 2024 р.

АКТИВ		ПАСИВ	
Назва статті	Сума, грн	Назва статті	Сума, грн
РОЗДІЛ І. НЕОБОРОТНІ АКТИВИ		РОЗДІЛ І. ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ	
		РОЗДІЛ ІІ. ДОВГОСТРОКОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ	
РОЗДІЛ ІІ. ОБОРОТНІ АКТИВИ			
		РОЗДІЛ ІІІ. ПОТОЧНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ	
РАЗОМ		РАЗОМ	

Завдання 9

1. Виписати й проаналізувати тлумачення поняття «аудит» у законодавчих і нормативно-правових документах різних держав (табл. 1).

2. Визначити, в законодавчих і нормативно-правових документах якої держави найбільш повно розкрито це поняття.

3. Результати оформити письмово за зразком (табл. 1).

Таблиця 1 – Визначення терміна «аудит» у законодавчих та нормативно-правових документах різних держав

№	Законодавчий, нормативно-правовий документ	Визначення

Завдання 10

Пов'язати види звітності суб'єктів господарювання з її користувачами (табл. 2).

Таблиця 2 – Основні користувачі інформації

Види звітності	Користувачі звітної інформації
1. Фінансова звітність	А Менеджери підприємства
2. Податкова звітність	Б Податкові органи
3. Внутрішня звітність	В Правоохоронні органи під час судово-бухгалтерської експертизи
4. Фінансова звітність і бухгалтерська інформація	Г Інвестори, кредитори та інші зацікавлені особи
5. Спеціальна звітність	Д Регулювальні органи (Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг)

Завдання 11

За наведеними нижче вихідними даними визначити метод господарського контролю.

Результати представити як таблицю 3.

Таблиця 3 – Характеристика методів господарського контролю

Ревізія	Аудит	Судово-бухгалтерська експертиза	Інвентаризація

Вихідні дані:

1. Незалежна форма господарського контролю.
2. Підставою для проведення є постанова органу слідства.
3. Завданням є збереження державної власності, попередження й профілактика зловживань.
4. Здійснюється на добровільних засадах.
5. Мета – виявлення фактичної наявності об'єкта перевірки.
6. Контроль примусовий, здійснюється за розпорядженням вищих органів.
7. Є слідчою дією, яка призначається після порушення кримінальної справи.
8. Здійснюється для контролю за діяльністю матеріально відповідальних осіб.
9. Здійснюється на договірних засадах.
10. Діяльність посадової особи обмежується рамками матеріалів, надісланих йому слідчим.
11. Проводиться тільки після здійснення господарської операції.
12. Посадова особа не може здійснювати жодних самостійних дій щодо збору й пошуку додаткових матеріалів.
13. Посадова особа має право вилучати документи, опечатувати місця зберігання матеріальних цінностей, коштів і документів.
14. Спосіб доведення протиправних дій осіб, проти яких порушено кримінальну справу.
15. У результаті перевірки складається інвентаризаційний опис.
16. Здійснюється за планом роботи контролювального органу без погодження з керівником підприємства, що контролюється.
17. Організація й регулювання здійснюється державними органами.
18. Здійснюється тільки на державних підприємствах в обов'язковому порядку.

Завдання 12

Пов'язати поняття з їхніми визначеннями (поставити праворуч від поняття відповідну літеру).

Таблиця 4 – Методичні прийоми аудиту та їхня характеристика

Поняття	Визначення
1. Формальна перевірка _____	А. Перевірка різних за своїм характером документів і облікових даних, в яких знайшли відображення господарські операції, що перевіряються
2. Арифметична перевірка _____	Б. Перевірка наявності й достовірності тих реквізитів, які передбачені для цього типу документів
3. Нормативно-правова перевірка _____	В. Перевірка кількісної інформації про рух однорідних цінностей за певний період
4. Зустрічна перевірка _____	Г. Перевірка документів, що здійснюється з метою визначення правильності підрахунків та виявлення зловживань і крадіжок, які приховані за неправильними арифметичними діями
5. Взаємна перевірка _____	Д. Перевірка первинних документів у хронологічній послідовності, водночас відтворюється надходження та витрачання матеріальних цінностей за кожним артикулом, видом або типовим розміром
6. Контрольне порівняння _____	Е. Перевірка господарських операцій щодо їхньої відповідності різним нормативним актам, інструкціям, стандартам, положенням, чинним законам
7. Відновлення кількісного обліку _____	Ж. Перевірка достовірності й правильності відображених у документах господарських операцій здійснюється порівнянням даних різних документів, що належать до однієї й тієї самої або різних, але взаємопов'язаних господарських операцій і зберігаються в різних підрозділах підприємства, що перевіряється, або на інших підприємствах

Завдання 13

На основі вихідних даних завдання згрупувати робочі документи за стадіями процесу аудиту та заповнити таблицю 5.

Таблиця 5 – Класифікація робочих документів аудитора за стадіями аудиту

Стадії аудиторської перевірки		
початкова	дослідна	завершальна

Вихідні дані:

1. Договір на проведення аудиту.
2. Загальний план аудиту.
3. Інформація про розподіл дивідендів.
4. Баланс.
5. Акти звірки.
6. Аудиторські тести.
7. Документація оцінки аудиторського ризику.
8. Акт приймання-передачі виконаних робіт.
9. Звіт про власний капітал.
10. Пояснювальна записка від керівника підприємства про достовірність і повноту наданої аудитору інформації.
11. Робоча програма аудиторської перевірки.
12. Звіт аудитора перед замовником.
13. Протокол загальних зборів акціонерів.
14. Звіт про фінансові результати.
15. Аудиторський звіт.
16. Копія установчої угоди.
17. Документація аналізу фінансового стану підприємства.
18. Витяг із висновку внутрішнього аудиту.
19. Копія статуту підприємства клієнта.
20. Акти інвентаризації запасів та готової продукції.
21. Письмове пояснення касира.
22. Примітки до фінансової звітності.
23. Анкета оцінки ефективності системи внутрішнього контролю та обліку.
24. Анкета опитування керівника та головного бухгалтера підприємства.

Тестові завдання

1. На які дві частини поділяється баланс:

- а) ліворуч – актив; праворуч – пасив;
- б) ліворуч – власний капітал; праворуч – пасив;
- в) ліворуч – пасив; праворуч – актив;
- г) ліворуч – зобов'язання; праворуч – актив.

2. Виберіть варіант відповіді, в якому вказані тільки статті активу:

- а) будинки та споруди, грошові кошти, статутний капітал;
- б) виробництво, товари на складі, рахунки в банках;
- в) страхові резерви, товари на складі, резервний капітал;
- г) резервний капітал, виробництво, нерозподілені прибутки.

3. Основне балансове рівняння:

- а) $\text{Капітал} = \text{Активи} + \text{Зобов'язання}$;
- б) $\text{Активи} = \text{Зобов'язання} - \text{Капітал}$;
- в) $\text{Зобов'язання} = \text{Активи} + \text{Капітал}$;
- г) $\text{Активи} = \text{Зобов'язання} + \text{Капітал}$.

4. Скільки розділів має актив балансу:

- а) 2;
- б) 3;
- в) 4;
- г) 5.

5. Перший розділ активу балансу, це:

- а) доходи майбутніх періодів;
- б) необоротні активи;
- в) оборотні активи;
- г) витрати майбутніх періодів.

6. Поточні зобов'язання відображають у:

- а) першому розділі активу балансу;
- б) другому розділі пасиву балансу;
- в) четвертому розділі пасиву балансу;
- г) третьому розділі пасиву балансу.

7. Звіт, який відображає надходження й видаток грошових коштів у результаті діяльності підприємства в звітному періоді, – це:

- а) звіт про власний капітал;
- б) звіт про фінансові результати (сукупний дохід);
- в) звіт про рух грошових коштів;
- г) баланс (звіт про фінансовий стан).

8. Аудит – це:

- а) державний фінансовий контроль;
- б) фінансовий контроль, який здійснюють органи місцевої влади;
- в) незалежний фінансовий контроль вищої організації;
- г) незалежна перевірка фінансових звітів або фінансової інформації.

9. У якій країні вперше офіційно зареєстровано аудиторські фірми:

- а) Індія;
- б) Америка;
- в) Англія;
- г) Франція.

10. У яких випадках здійснюють обов'язковий аудит:

- а) у випадках, передбачених законодавством;
- б) за рішенням господарюючого суб'єкта;
- в) за рішенням аудиторської фірми;
- г) за рішенням Спілки аудиторів України.

11. За джерелом формування фінансові ресурси підприємства бувають:

- а) власні й залучені;
- б) внутрішні та зовнішні;
- в) початкові та прирощені;
- г) повні й часткові.

Питання для самоконтролю

1. Розмістити активи в балансі в порядку їхньої ліквідності (за таким прикладом).
2. Проаналізувати фінансову звітність підприємства.
3. Яка частина власних засобів у фінансуванні активів підприємства?
4. Визначити кредитоспроможність підприємства в короткостроковому (до року) періоді.
5. Ділова репутація підприємства знаходить своє місце в його балансі. Якщо так, то як саме?

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [4].

Допоміжні: [11].

Інформаційні ресурси в інтернеті: [16].

Монографії: [27].

ТЕМА 6

ДОХОДИ, ВИТРАТИ ТА ЗАОЩАДЖЕННЯ

Мета заняття: охарактеризувати сутність доходів, витрат і заощаджень, принципи персональних фінансів.

План лекції

- 6.1. Сутність доходів, витрат і заощаджень людини.
- 6.2. Сімейний бюджет та управління ним.
- 6.3. Збереження: депозити, цінні папери, нерухомість, недержавні пенсійні фонди.
- 6.4. Принципи персональних фінансів.
- 6.5. Вплив макроекономічної інформації на особисті фінансові рішення.
- 6.6. Впевненість у майбутньому.

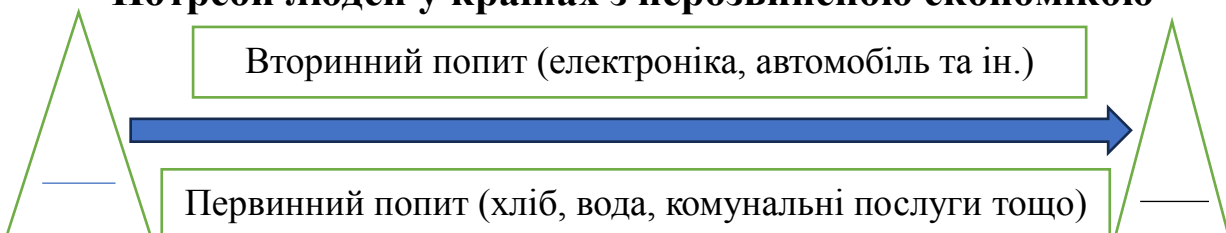
6.1. Сутність доходів, витрат і заощаджень людини

Кожна людина намагається витратити менше, ніж отримує. Якщо вдається, то для сім'ї це будуть збереження. Той процент доходів, що формує збереження, називається схильність до збереження.

В Україні схильність до збереження населення становить 15–17 % від розміру доходів, у Франції та Німеччині – до 10 %, у Греції – мінус 5 %, у США на початку світової фінансової кризи 2008 року також процент від'ємний. Від'ємна норма збереження – це означає, що люди витрачають більше, ніж заробляють, й активно використовують кредитні засоби.

Загалом висока норма збережень – це добре. Збереження поступають в економічну систему й перетворюються в інвестиції.

Потреби людей у країнах з нерозвиненою економікою

Реальний дохід	100	115	+15 %
Первинна потреба	80	85	+6 %
Вторинна потреба	20	30	+50 %

6.2. Сімейний бюджет та управління ним

Більшість людей не ведуть детальний сімейний бюджет. Більшість людей приблизно розуміють структуру своїх витрат. Найчастіше точний облік і не потрібен, важливо зрозуміти ключові статті витрат, на які людина може впливати. Зазвичай розподіляють усі витрати на групи, наприклад:

1. Їжа	Всередині даних груп можна згодом виділити 3–4 ключові статті. І з цього розпочинається управління витратами. Ви витратили в цьому місяці деяку суму, на наступний місяць плануєте витратити на 10 % менше за якоюсь із статей. Бажано, щоб скорочення витрат було не самоціллю, а призначалося для певних цілей розвитку, збереження тощо
2. Одяг	
3. Транспорт	
4. Навчання й розвиток	
5. Розваги та відпочинок	
6. Великі покупки	
7. Діти	
8. Інші витрати	

Управління витратами

Розглянемо приклад ставлення до витрат на прикладі великої покупки – автомобіль. Структура витрат буде така:

31 % – паливо;

10 % – обслуговування автомобіля;

59 % – знецінення автомобіля (амортизація).

За таким розкладом стає зрозуміло, що ступінь знецінення є ключовим чинником, на який потрібно звертати увагу під час покупки.

Чим більша покупка, тим більш точні розрахунки потрібні.

Управління витратами дасть змогу збільшити збереження, а збереження зі свого боку можуть бути вкладені в активи. Є активи, які дешевіють як автомобіль, а є – які можуть приносити дохід. Доходи розподіляються на активні й пасивні.

До активних відносять: з/ту, гонорари, доходи від бізнесу.

До пасивних – від здавання в оренду майна, проценти за депозитними вкладками, дивіденди.

6.3. Збереження: депозити, цінні папери, нерухомість, недержавні пенсійні фонди

Перед тим, як внести гроші на депозит, потрібно поцікавитися: чи є цей банк учасником фонду гарантованих вкладів (якщо банк збанкрутів, фонд виплачує вклад у розмірі до 200 тис. грн (2015 р.); чи це вибір валюти (якщо курс стабільний, то процентна ставка за валютними вкладами нижче рівня інфляції, тобто проходить фактичне знецінення засобів. Якщо різка девальвація, то гривневі вклади себе не виправдовують).

Депозит – найбільш зрозумілий спосіб збереження засобів. Але в зв'язку з недовірою до банківської системи значна частина засобів зберігається на руках у населення (за різними оцінками більше ніж 60 млрд дол.). Це ті засоби, які не приносять потенційного пасивного доходу і не потрапляють в економіку.

Отже, потрібна довіра до банків України, і тоді буде залучено в економіку внутрішні фінансові ресурси.

Цінні папери

Облігації – це аналог кредиту, який поділений на багато частин. Облігації випускає й уряд, і підприємства.

Основна ідея облігації така: якщо вам потрібно запозичити 1 мільйон, то більше шансів знайти 100 кредиторів по 10 тис., ніж одного кредитора на весь мільйон.

Облігації зазвичай мають фіксовану дохідність. Часто процент за облігаціями вищий, ніж процент за депозитом. В Україні ринок облігацій для населення практично непередставлений.

Акції – це частина власності п/ва. Український фондовий ринок надто слабо розвинений, і тому великі п/ва свої публічні розміщення здійснюють не на ньому. Великі агрохолдинги розміщують свої акції на Варшавській фондовій біржі, деякі п/ва представлені на Лондонській фондовій біржі. Статистика свідчить, що рівень ставок акцій вищий за рівень ставок за депозитами та іншими інструментами із фіксованою дохідністю. Але варто розуміти, що акції – більш ризиковий інструмент, ніж інструменти із фіксованою дохідністю.

Нерухомість

Нерухомість – це хороший об’єкт для інвестицій, особливо в контексті розуміння розвитку мегаполісів. Можна знайти не освоєний, але перспективний для розвитку регіон міста. У такому разі в довгостроковому періоді з великою ймовірністю будемо мати зростання цін на об’єкти нерухомості.

Золото – більшість людей вважають його справжньою цінністю. Але на сьогодні золото як актив не володіє ніякою особливою цінністю. Попит на золото диктується нині не промисловими цілями, а спекулятивними. Тому покладатися на його захищеність і справжню цінність не варто.

Пенсійні фонди світу

У світі існують різні моделі пенсійних систем, що ґрунтуються на трьох основних стратегіях: солідарній, накопичувальній і змішаній.

Пенсійні фонди (пенсійні системи світу мають три рівні)

1. Солідарний	1. Ті, хто працюють, утримують пенсіонерів
2. Накопичувальний	2. Ця система припускає функціонування державних, корпоративних і приватних накопичувальних пенсійних програм, за допомогою яких формується майбутня пенсія громадянина. Принципова особливість накопичувальної пенсії полягає в тому, що вона є особистою власністю пенсіонера
3. Змішаний	3. Ця система припускає комплексне використання в пенсійній моделі елементів солідарної та накопичувальної стратегій. Нині солідарна й накопичувальна стратегії в чистому вигляді трапляються рідко. Змішана стратегія найчастіше застосовується різними країнами світу
4. Добровільне недержавне забезпечення	4. Найбільшого поширення у Швеції набули добровільні професійні пенсійні системи, регульовані колективним договором між працівником і роботодавцем. Вони охоплюють приблизно 90 % працівників і забезпечують додаткову пенсію. Усе більшу популярність набувають також індивідуальні добровільні накопичувальні пенсійні схеми

Джерело: НБУ [24].

Світовий досвід показує, що додаткові недержавні пенсії займають істотну частку в загальному рівні пенсійного забезпечення.

Недержавні пенсійні фонди в усіх країнах світу визнані важливими в поліпшенні матеріального становища непрацевдатних членів суспільства та мають високий рівень довіри громадян до пенсійної накопичувальної системи.

Україна та недержавні пенсійні фонди

Причини, за якими недержавне пенсійне страхування не розвивається:

1. Не здійснена пенсійна реформа (популізм уряду).
2. Недовіра до національної валюти.

Система недержавних пенсійних фондів – важливий елемент фінансової системи, яка дасть поштовх як розвитку цінних паперів, так і припливу інвестицій в економіку.

Збереження, які розміщені за межами банківської системи, – значний нереалізований ресурс для зростання економіки. Можливо застосувати схему збереження в пенсійних накопиченнях, і тоді засоби, які перебувають на руках у суспільства, пішли б в економіку.

6.4. Принципи персональних фінансів

1. *Багаті змушують свої фінанси працювати* (однак досить важливо, які б у вас статки не були, але гроші повинні на вас працювати. Тому, на думку Роберта Кійосакі, вкладати кошти в активи – це те, чому повинен навчитися кожен).

2. *Фінансова освіта є вашим найкращим активом* (саме фінансова є тим, у що потрібно вкладати власні ресурси найбільше).

3. *Не працюйте, щоб заробляти, працюйте, щоб вчитися* (саме мотивація освіти – це пізнавати нове, вона надає вам усі інструменти для вашої професійної реалізації та створення капіталу).

4. *Розберіться з вашими активами та пасивами* (актив – це те, що приносить у вашу кишеню гроші, а пасив – те, що їх зводити виймає).

5. *Максимально зменшіть витрати* (автор закликає людей мати якомога менше боргового навантаження. Зрештою, борги

перешкоджають фінансовій свободі та незалежності, яких так усі прагнуть).

6. *Реінвестуйте ваш прибуток* (прибуток, створений вашими активами, потрібно реінвестувати в інші інструменти. Не думайте про те, як накопичити сам дохід, а краще про те, куди його ще можна ефективно вкласти).

7. *Не покладайтесь лише на фінансових радників* (кожен повинен розуміти власні фінанси самостійно. Допомога експерта чи консультанта може бути корисною, однак контролювати власні гроші треба безпосередньо вам).

6.5. Вплив макроекономічної інформації на особисті фінансові рішення

Життя дає багато сигналів і підказок в економіці також. У цих сигналах потрібно розібратися.

Зростання / Падіння ВВП. ВВП – це загальний стан в економіці. Падіння ВВП – це означає, що справи в економіці йдуть погано, а отже, буде скорочення людей неефективних напрямлень. З 1991 до 1999 рр. економіка України обвалилася майже в 2,5 разу, після чого розпочалося її відновлення. З 2000 до 2003 рр. економіка зросла на 25 % порівняно з рівнем 1999 року.

Цент економічної стратегії office@ces.org.ua дав інформацію, що 2023 року реальний ВВП України зріс, за різними оцінками, на 5–5,5 %. Це відновлювальне зростання після стрімкого падіння на 28,8 % 2022 року.

Інфляція

Інфляція знецінює наші збереження. У розвиненій економіці інфляція – це сигнал до того, що центральний банк буде підвищувати кредитні ставки й кредити в майбутньому стануть менш доступні.

Сайт бухгалтерів бюджетних установ <https://buhgalter.com.ua> дає інформацію про середньорічний темп зростання інфляції в Україні з 2012–2024 рр.

Індекси інфляції за 2012–2024 рр.

Роки	Середньорічний темп зростання інфляції	Роки	Середньорічний темп зростання інфляції	У розвинених країнах інфляція зазвичай на рівні 3 % на рік, а в Україні значні перепади. Виною цьому явищу – незбалансована економіка. Наслідком цього є значні потоки експорту сировини й імпорту споживацьких товарів
2012	99,9	2019	100,3	
2013	100,0	2020	100,4	
2014	101,9	2021	100,8	
2015	103,1	2022	102,0	
2016	101,0	2023	100,4	
2017	101,1	2024	101,3	
2018	100,8			

Резерви центрального банку.

Рівень заробітної плати

Резерви центрального банку. Люди люблять формувати свої прогнози відповідно до курсу валюти, а ефективніше було б використати прямий індикатор – рівень золотовалютних резервів. Якщо ці резерви систематично зменшуються, то девальвація національної валюти може швидко статися. Різка девальвація 2014–2015 рр. була очевидною. Логічно було б не тратити резерви й відпустити курс ще 2013 року, тоді б ефект був би значно м'якшим і не було б такої паніки з боку населення.

Рівень реальної заробітної плати. Зростання номінальної заробітної плати – це не означає, що купівельна спроможність зросте, тому що є присутнім рівень інфляції. На початковому етапі люди стараються зберегти звичний рівень споживання, тому економіка ще не відчуває падіння попиту. Тільки згодом розпочинається перебудова, адаптація щодо реально доходів, які знижуються, і розпочинається зміна структури попиту.

Дефіцит бюджету

Дефіцит бюджету – це основний біль уряду. Якщо бюджет перебуває на рівні 3 % ВВП, то можна вважати, що значної загрози нема. Більш високі показники вказують на те, що потрібно чекати високий рівень інфляції. Для покриття дефіциту уряду доведеться або брати в борг, або нарощувати грошову масу.

Дефіцит бюджету України з 2008–2023 рр. (млн грн)

Роки	Дефіцит бюджету, % ВВП	Роки	Дефіцит бюджету, % ВВП	Дефіцит бюджету – явище майже постійне в економіці кожної держави. Зокрема, в Україні це явище хронічне. Для населення наявність дефіциту має опосередковане значення, але воно бере участь у поверненні залучених для покриття дефіциту коштів через сплату податків. Оцінюється дефіцит бюджету зазвичай у відсотках від ВВП
2008	–1,32	2016	–2,94	
2009	–3,89	2017	–1,60	
2010	–5,94	2018	–1,66	
2011	–1,79	2019	–1,96	
2012	–3,79	2020	–5,18	
2013	–4,45	2021	–3,63	
2014	–4,98	2022	–17,62	
2015	–2,28	2023	–20,39	

Джерело: [23].

6.6. Впевненість у майбутньому

Американський психолог, засновник гуманістичної психології Абрахам Маслоу в своїх працях обґрунтував існування ієрархії потреб людини.

5. Потреба в самовираженні

4. Потреба в повазі й признанні

3. Потреба в приналежності до соціальної групи

2. Потреба в безпеці та захищеності

1. Фізіологічні потреби

Базові правила успішного нетворкінгу

1. Відносини будуються на довірі та взаємній вигоді (якщо ви не хочете бути корисним, а шукаєте лише власний інтерес, нетворкінг працювати не буде).

2. Потрібно відвідувати цільові зустрічі, заходи, обмінюватися контактами з людьми.

3. Варто зрозуміти свою цінність в очах інших, бути авторитетом у певній сфері.

4. Має сенс використовувати соціальні мережі, оскільки на сьогодні немає найкращого інструменту щодо підтримки відносин на відстані.

Нетворкінг – це широка мережа ділових контактів, яка охоплює якомога більше людей, яким зі свого боку цікаві ваші ідеї, проєкти, вміння й навички. Нові знайомства – це інвестиції в майбутнє.

Економіка ХХІ століття – це ера змін, яка звеличує людину як самостійного творця.

Практичні завдання та ситуації

Дохід – отримані гроші за продаж або здачу в оренду власних ресурсів.

Витрати – витрачені гроші на ресурси, товари або послуги.

Види доходу:

- Трудові (заробітна плата, премії).
- Відсотки.
- Рента.
- Прибуток.
- Подарунки.
- Благодійність.
- Допомога.

Завдання 1

Які види доходу наведено в таких прикладах:

Види доходів	Трудовий	Відсотки	Рента	Прибуток	Подарунок	Благодійність	Допомога
1. Мій сусід орендував у мене велосипед на кілька годин за 200 грн							

2. Я очистив двір свого сусіда від снігу за 300 грн.
3. Я купив обід для свого друга, і він відплатив мені наступного дня, пригостивши обідом і десертом.
4. Мій родич на день народження подарував мені рюкзак.
5. Я купив баскетбольний м'яч за 600 грн, а через рік продав його за 1 000 грн.
6. Сусідка пече торти й продає їх через інтернет.
7. Мама дала мені 2 000 грн, щоб я купив собі потрібні речі, й дозволила залишити здачу собі.
8. Олена позичила гроші на розвиток свого стартапу. Хоча через рік змушена повернути більшу суму. Це дало їй змогу стати успішним підприємцем?
9. Мама віднесла до дитячого садка іграшки мого молодшого брата, оскільки вони йому вже непотрібні.
10. Старша сестра виховує маленьку донечку, а держава щомісячно перераховує їй 1 000 грн на догляд за дитиною.

Завдання 2

Доведіть або спростуйте:

1. Тільки трудові доходи є достойним доходом, усі решта – «несправжні доходи».
2. Вести бізнес завжди вигідніше, ніж працювати «на дядю».
3. Один і той самий дохід не може бути заробітною платою та допомогою
4. Бізнесмени насправді не працюють, а експлуатують працю інших людей.

Практичні завдання для самостійної роботи

Задача 1

Катерина працювала провізором в аптеці та отримувала 10 000 грн заробітної плати за місяць. Завдяки її заощадності в неї був банківський вклад у банку на 5 років. Це приносило їй відсотки в розмірі 5 000 грн на рік. Потім Катерина вирішила звільнитися й

відкрити свій бізнес. Для цього вона отримала ліцензію, зняла гроші з банківського вкладу. Отже, Катерина орендує приміщення за 100 000 грн, провізору платить 10 000 грн на місяць. За рік вона витратила на ліки та інші матеріали 50 000 грн. Місячна виручка аптеки становить 25 000 грн. Розрахуйте річні доходи й витрати двох альтернатив: ведення бізнесу та роботу провізором і порівняйте результати.

Дайте відповідь на запитання, чи правильно зробила Катерина, покинувши свою роботу та відкривши власний бізнес.

	Доходи	Витрати	Доходи – Витрати = Прибуток
Робота провізором			
Власний бізнес			

Задача 2

Максим та його дружина відкрили юридичну фірму й очікують 300 000 грн на рік. На початку року вони купили оргтехніку на 20 000 грн, термін зносу якої 5 років. Максим використовує свою другу квартиру, яку раніше здавав в оренду за 6 000 грн на місяць. Тепер він змушений сам сплачувати 3 000 грн за комунальні послуги. Крім того, Максим залишив роботу нотаріуса, за яку йому платили 100 000 грн на рік. Дружина раніше працювала на фірмі консультантом і отримувала 5 000 грн на місяць. Розрахуйте річні доходи й витрати двох альтернатив: ведення бізнесу й роботу за наймом і порівняйте результати.

Дайте відповідь на запитання, чи правильно зробили Максим і його дружина, покинувши свою роботу та відкривши власний бізнес.

	Доходи	Витрати	Доходи – Витрати = Прибуток
Робота провізором			
Власний бізнес			

Задача 3

Підприємець Іванов відкрив власну перукарню. Він найняв чотирьох працівників із заробітною платою 200 гривень на місяць, купив сировини на 400 гривень, платить за оренду приміщення 100 грн на місяць, автомобіля – 100 грн на місяць, сплачує 150 грн на місяць як відсотки за кредит та податок у розмірі 30 % від виручки.

Визначте, скільки прибутку отримає підприємець, якщо виручка становить 3 000 грн.

Методика розв'язання:

1. $4 \times 200 = 800$ грн (заробітна плата).

2. $800 + 400 + 100 + 100 + 150 + 900 = 2\,450$ грн (витрати).

3. $30\% \times 3\,000 : 100\% = 900$ грн (податок від виручки).

4. $3\,000 - 2\,450 = 550$ грн (загальний прибуток).

Відповідь: підприємець отримає 550 грн прибутку.

Задача 4

Швейне підприємство планує реалізувати 600 літніх костюмів. Собівартість одного виробу становить 150 грн, ціна – 350 грн.

Визначте: а) прибуток від реалізації одного виробу; б) від реалізації всіх виробів.

Задача 5

Фірма реалізує за місяць 20 одиниць продукції ціною 50 гривень за одиницю. Водночас має витрати на виготовлення одиниці продукції – 40 грн.

Визначте прибуток, який отримає фірма за місяць і за рік від реалізації цієї продукції.

Задача 6

Домогосподарка вирішила випікати на продаж пиріжки із сиром. Загальні витрати на виготовлення одного пиріжка – 20 коп. Плановий випуск – 100 пиріжків на день. Вона також повинна сплачувати єдиний податок – 200 грн на місяць.

Чи буде доцільним продаж пиріжків по 70 копійок? Зробіть розрахунки.

Тестові завдання

1. За способом перенесення вартості на виготовлену продукцію витрати класифікують на:

- а) витрати за економічними елементами та витрати за статтями калькуляції;
- б) прямі витрати й непрямі витрати;
- в) умовно-змінні витрати й умовно-постійні витрати;
- г) витрати виробництва, витрати цеху, витрати дільниці й витрати служби.

2. Як поділяють витрати залежно від обсягу виробництва:

- а) постійні та непрямі;
- б) прямі та змінні;
- в) прямі та непрямі;
- г) постійні та змінні.

3. Яке визначення поняття «прямі витрати»:

- а) це витрати, що не залежать від обсягу виробництва;
- б) це витрати, безпосередньо пов'язані з виготовленням певного виду продукції та можуть бути прямо обчислені на одиницю цієї продукції;
- в) це витрати, що залежать від обсягу виробництва продукції;
- г) це витрати, що пов'язані з виготовленням різних видів продукції та не можуть бути відразу віднесеними на конкретний вид продукції.

4. Собівартість продукції – це:

- а) вартісна форма поточних витрат підприємства на підготовку виробництва, виготовлення продукції та її збут;
- б) виконання підприємством своїх функцій, реалізація поточних цілей і досягнення основної мети;
- в) витрати, сума яких не залежить від кількості виробленої продукції в певних межах;
- г) перелік статей калькуляції може бути різним залежно від галузі промисловості.

5. Як збільшення собівартості продукції впливає на прибуток підприємства:

- а) прибуток збільшується;
- б) прибуток зменшується;
- в) обсяг випуску продукції зменшується;
- г) зростають витрати на випуск одиниці продукції.

6. Обов'язковий платіж, який сплачують фізичні та юридичні особи до бюджету в розмірах і в терміни, передбачені законодавством, – це:

- а) збір;
- б) внесок;
- в) подушне;
- г) податок.

7. Від обсягу виробництва не залежать витрати:

- а) валові;
- б) змінні;
- в) граничні;
- г) постійні.

8. Прибуток від реалізації продукції – це:

- а) виручка від підприємницької діяльності;
- б) дохід від підприємницької діяльності;
- в) виручка від реалізації продукції за мінусом повної собівартості;
- г) додатковий продукт у грошовому вираженні.

9. Гранична схильність до заощаджень – це:

- а) відношення приросту заощаджень до приросту особистого доходу;
- б) відношення приросту заощаджень до приросту доходу після сплати податків;
- в) відношення заощаджень до приросту доходу після сплати податків;
- г) усі відповіді неправильні.

10. Кошторис витрат на виробництво продукції розробляється:

- а) за комплексними витратами;
- б) у розрізі економічних елементів;
- в) за статтями витрат;
- г) на одиницю виробу.

Питання для самоконтролю

1. Негативна норма зберігання загалом – це означає, що люди тратять більше, ніж заробляють. Обґрунтувати цей вислів.
2. Чому нині значні суми коштів зберігаються на руках у населення?
3. Облігації – це аналог кредиту? Охарактеризувати цей вислів.
4. Сутність і особливості недержавного пенсійного фонду.
5. «Любов до грошей – корінь будь-якого зла»; «Недостатність грошей – корінь будь-якого зла». Ці вислови порівняти й обґрунтувати.
6. Кошти повинні працювати на людину чи людина на кошти? Як ви вважаєте? Сформуйте свою думку.
7. У піраміді Маслоу нині на яких рівнях перебуває економіка?

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [2; 3].

Допоміжні: [10; 13].

Інформаційні ресурси в інтернеті: [23; 24; 26].

ТЕМА 7

ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА БІЗНЕСУ Й ПІДПРИЄМНИЦТВА

Мета заняття: розкрити розвиток понять: «Бізнес» і «Підприємство», принципи формування бізнесу.

План лекції

- 7.1. Історичний розвиток понять «бізнес» і «підприємство».*
- 7.2. Система бізнесу.*
- 7.3. Економічна свобода суб'єктів господарювання.*
- 7.4. Принципи формування бізнесу.*

7.1. Історичний розвиток понять «бізнес» і «підприємство»

Тлумачення поняття «підприємство»

1. XVII століття. Англійський банкір Річард Кантільон вперше ввів поняття «підприємець» (1680–1734). Він розумів підприємство як особливу економічну функцію та підкреслював елемент ризику.

2. 1797 р. Автор Бодо поєднує категорію ризику з категорією відповідальності, додавши в процес підприємництва планування, контроль, організацію й володіння п/вом.

3. 1803 р. Жан Батист Сей, спираючись на основні положення Кантільона, ввів у зміст підприємницької функції такі елементи: поєднання у виробництві капіталу та праці, збір інформації та накопичення відповідного досвіду, прийняття рішення й організація виробничого процесу.

4. На рубежі XX століття. Французький економіст Андре Маршалл першим додав до зазначених 3-х чинників 4-й – організацію.

5. Англійський економіст Альфред Маршалл ототожнив підприємство із менеджментом. У своїй праці «Принципи економіки» Маршалл особливо підкреслив інноваційний момент і активну роль самого підприємця в застосуванні нових машин і технологій.

6. Йозеф Шумпетер. У його книзі «Теорія економічного розвитку» центральною фігурою дослідження був підприємець, який визначав форму й зміст усіх динамічних змін в економіці. Автор вважав, що відмінною ознакою підприємця є здійснення ним нових функцій: виготовлення нового блага, удосконалення існуючих благ, зміна структури сфери діяльності. Шумперіанський підприємець у другій половині XX століття перетворився на одну із центральних фігур господарської діяльності.

7. М. Ф. Хайєк, англійський економіст, вважав, що сутність підприємництва – це пошук та вивчення нових економічних можливостей, характеристика поведінки, а не вид діяльності.

Підприємництво є формою економічної активності.

Відповідно до Закону України «Про підприємництво» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>) підприємництво – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності в порядку, встановленому законодавством.

Підприємництво як економічний феномен є категорією бізнесу.

7.2. Система бізнесу

Бізнес – поняття більш широке, ніж підприємництво. Воно охоплює всі відносини, що виникають між учасниками ринкової економіки, охоплюючи не тільки підприємців, але й споживачів, найманих працівників, державні структури.

Елементи системи бізнесу [18]:

1. *Державний*. Основою державного бізнесу є державна власність на засоби виробництва, інформацію, продукти інтелектуальної праці, цінні папери, грошові ресурси. Діловий інтерес держави відображає потребу в здійсненні пріоритетних загальнодержавних науково-технічних, науково-виробничих та інших програм, які можуть бути корисними державі й суспільству. Держава стимулює (заохочує) підприємницькі фірми брати участь у цих програмах, а сама має можливість реалізувати їх.

2. *Підприємницький*. Він реалізується через виробництво й продаж продукції (виконання робіт та послуг). Основою цього бізнесу є приватна власність на засоби виробництва. Підприємницький бізнес поділяється на виробниче (поширюється в основному на виробництво, споживання товарів і послуг), комерційне (обмін, розподіл і споживання товарів. Це торговельні заклади, біржі) і фінансове підприємництво (поширюється на обіг, вартісний обмін. Цьому сприяють банки, фондові біржі).

3. *Трудовий*. Це бізнес людей, що працюють за наймом. Ділова зацікавленість найманих працівників – отримання доходу – реалізується за допомогою роботи в підприємницькій фірмі. Основою трудового бізнесу є приватна власність на робочу силу.

4. *Споживчий*. Цей бізнес відображає зацікавленість людей у кінцевому результаті виробництва та безпосередньо спрямований на пошук кращих умов отримання цих результатів. Діловий інтерес споживачів – придбання товарів і послуг – реалізується через встановлення контактів з виробниками й продавцями продукції. Основою споживчого бізнесу є приватна власність на предмети споживання і послуг.

Сутність бізнесу глибше розкривається через його основні функції, саме:

Ведення фінансів і обліку – мобілізація капіталу за рахунок засобів інвесторів і кредиторів; нагромадження доходу від продажу; управління використанням капіталу та доходів у межах бізнесу й поза ним.

Кадрова – відбирання та приймання на роботу працівників відповідно до потреб бізнесу; вирішення всіх питань щодо використання працівників.

Матеріально-технічне забезпечення – придбання сировини, машин, обладнання та інші поставки, потрібні для господарської діяльності.

Виробнича – перетворення сировини та інших поставок на такий вид продукції, який цілком придатний для продажу клієнтам фірми.

Маркетинг – визначення потреб споживачів і управління процесом обміну між підприємцем і його контрагентами.

7.3. Економічна свобода суб'єктів господарювання

Складові економічної свободи бізнесу такі:

1. *Економічна самостійність*. Вона полягає в наявності в підприємця права на власність, права на самостійний вибір форми власності, форми господарювання, на самостійне планування своєї фінансово-господарської діяльності, вільне розпорядження прибутком, вільний вибір ресурсів, постачальників і споживачів виробленої продукції, встановлення різних форм і систем оплати праці.

2. *Економічна відповідальність*. Полягає у відповідальності підприємця своїм майном за результати господарювання: продукцією, що підлягає реалізації на ринку, прибутком, що залишається в розпорядженні підприємця після виплати платежів, невиконання договірних зобов'язань.

3. *Економічна рівноправність*. Йдеться про однакові умови для будь-якої господарської діяльності незалежно від форми власності та форми господарювання. Рівні економічні умови – це однакові для всіх механізми ціноутворення, оподаткування, розподілу прибутку, інвестиційної та кредитної політики, державного замовлення тощо.

Умови бізнесу

В економічній сфері		У сфері правовій	
1.	Реальний плюралізм форм власності, що визначені чинним законодавством	1.	Ефективна та стабільна законодавча база з підприємництва
2.	Розвинена інфраструктура (консультаційні центри з питань управління п/вами, інноваційні центри, курси та школи підготовки підприємців)	2.	Розвинене антимонопольне законодавство й наявність достатніх механізмів його реалізації
3.	Стабільна науково обґрунтована економічна політика держави, зокрема політика підтримки п/ва	3.	Ефективна система захисту інтелектуальної власності (винаходів, патентів, ліцензій та ін.)
4.	Державне регулювання економіки, передусім за допомогою економічних важелів	4.	Проста процедура реєстрації п/в, скорочення форм звітності та контролювання їхньої діяльності, відсутність хабарництва та свавілля в цій діяльності
5.	Рациональна економіка, зовнішньоекономічна політика, зокрема продумана політика протекціонізму, захист вітчизняного товаровиробника	5.	Пільгове податкове законодавство

7.4. Принципи формування бізнесу

Принципи, на яких базується бізнес, такі:

1. Вільний вибір діяльності, що не забороняється чинним законодавством.
2. Залучення на добровільних засадах до заняття підприємницькою діяльністю коштів юридичних осіб і громадян.
3. Самостійне формування програми діяльності.
4. Самостійний вибір постачальників і споживачів продукції, що виробляється.
5. Самостійне встановлення цін відповідно до законодавства.
6. Вільне наймання працівників.
7. Залучення й використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, природних та ін. ресурсів відповідно до законодавства.
8. Вільне розпорядження прибутком, що залишається після всіх платежів, встановлених законодавством.
9. Самостійне здійснення підприємцем – юридичною особою зовнішньоекономічної діяльності.
10. Використання будь-яким підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

Рушійні сили бізнесу

1. Протиріччя.
2. Ділова творчість людини.
3. Ризики.
4. Потреби й інтереси підприємців.
5. Прагнення бізнесу задовольнити суспільні потреби.
6. Економічний інтерес.
7. Система стимулів.
8. Економічна конкуренція.
9. Тип економічної системи.
10. Стабільна й ефективна політика держави, спрямована на підтримку бізнесу.

Інформаційний продукт

Якщо на початку XX століття в економіці США домінували підприємства, які виробляли або транспортували матеріальні вироби, то на початку XXI століття більше половини успішних підприємств виробляють інформаційний продукт. Варто зазначити, що основу багатства всіх десяти найбільш заможних людей планети становлять саме інформаційні види бізнесу.

Інформаційний бізнес

Автори		Основи бізнесу
1.	Джефф Безос	Інтернет-компанія, аерокосмічна компанія, видавництво
2.	Бернас Арно	Архітектура, модельний бізнес, спорт, парфумерія, напої
3.	Білл Гейтс	Програмний продукт, серверне обладнання, співзасновник компанії Microsoft
4.	Уоррен Баффет	Програмний продукт, серверне обладнання, співзасновник компанії Microsoft
5.	Марк Цукерберг	Інтернет-технології, створення соціальної мережі, засновник Facebook
6.	Анас Ортега	Торговельний і фінансовий бізнес, готельний і туристичний бізнес, модельний бізнес, спорт
7.	Ларрі Еллісон	Програмний продукт, сервісне обладнання
8.	Карлос Слім	Інфраструктурні проекти, інформаційно-комунікаційні технології, енергетика
9.	Ларрі Пейдж	Інтернет-технології, співрозробник і співзасновник пошукової системи Google
10.	Сергій Брін	Обчислювальна техніка, інформаційні технології, економіка, співрозробник і співзасновник системи Google

Варто зазначити про роль інформаційного бізнесу в розвитку світової економіки. 2019 року обсяг експорту послуг, що надаються із використаннями цифрових технологій, досягли майже 3 трлн дол. США. Це становить 50 % світового експорту послуг. З 2005 року експорт зазначених послуг інформаційного бізнесу зріс більше ніж у 3 рази.

За рівнем капіталізації 2020 року до першої сімки корпорацій-лідерів входять компанії, бізнес яких заснований на використанні інформаційних технологій: Microsoft, Apple, Amazon, Alphabet,

Berkshire Hathaway, Facebook, Alibaba. Зокрема, вартість акцій кожної з перших двох компаній перевищила 1 трлн доларів США, а вартість акцій Amazon наблизилася до цього показника.

ІТ-сектор в Україні

Більшість ІТ-фахівців працюють у Києві, Харкові, Львові, Дніпрі, Одесі. Українські ІТ-компанії розпочали також працювати за кордоном: у Малайзії, Берліні, Варшаві, Кракові, Торонто, Турині, Лондоні, Бухаресті, Ейндховені, Чикаго та в інших містах.

Понад 60 % усіх зазначених фахівців працевлаштовані в аутсорсингових ІТ-компаніях. Українські аутсорсери співпрацюють переважно з компаніями із США (81 % усіх клієнтів). Серед основних замовників українських аутсорсерів існують компанії: Cisco, IBM, Atlassian, Travelport, OpenText, Fluke Corporation та ін.

Однією з найбільш динамічних форм інтелектуальної сфери є *фрилансерство*.

Під «фрилансерством» розуміють регулярне професійне виконання працівником певних робіт без зарахування до штату якоїсь компанії та без створення власної фірми. Кількість фрилансерів в Україні оцінюється в таких напрямках: адміністрування, аудіо- / відео-, консалтинг, дизайн / арт, мобільні додатки, переклади, програмування, промоушен, різні послуги, роботи з текстами. У середньому фрилансери заробляють від 5 до 22 дол. США за годину.

Практичні завдання та ситуації

Бізнес – діяльність, здійснювана приватними та юридичними особами (підприємствами, організаціями) щодо використання природних благ, виробництва, придбання та продажу товарів чи надання послуг в обмін на інші товари, послуги або гроші до взаємної вигоди зацікавлених сторін.

У бізнесі, як і будь-якому іншому творчому процесі, значну роль відіграють:

- природні здібності;
- фантазія;
- вміння абстрагуватися від плинної діяльності тощо.

Завдання 1

Назвати, які поняття належать до рушійних сил підприємництва.

- Інтереси.
- Ризики.
- Потреби.
- Ділова творчість людини.
- Стимули.
- Конкуренція.
- Суперечності.
- Корисність.

Дані заповнити в таблицю 1.

Таблиця 1

Рушійні сили розвитку підприємництва	
Відповідно до економічних законів ринку	Відповідно до прагнення щодо відтворення матеріальних і духовних благ

Завдання 2

Доведіть або спростуйте

1. Бізнес і підприємництво – це одне й те саме поняття.
2. Приватна власність є основою підприємницької діяльності.
3. Приватний власник має право вирішувати, як саме використовувати свою власність.
4. Власність – це багатство. Коли власність втрачає вартість, її власник втрачає частину багатства.
5. Практично єдиний спосіб заробити дійсно великі кошти – це відкрити власну справу.
6. Підприємництво – це особлива форма економічної активності.
7. З огляду на сферу бізнесу фірми формується її місія.
8. Підприємницька діяльність спрямована на досягнення комерційного успіху.

Завдання 3

Скласти типовий **діловий лист**, який складається із 6-ти частин.

1. Заголовок.
2. Дата.
3. Внутрішня адреса.
4. Звертання.
5. Основний текст.
6. Заключна форма ввічливості.

Завдання 4

У формулу успіху в бізнесі (рис. 1) поставити арифметичні знаки.

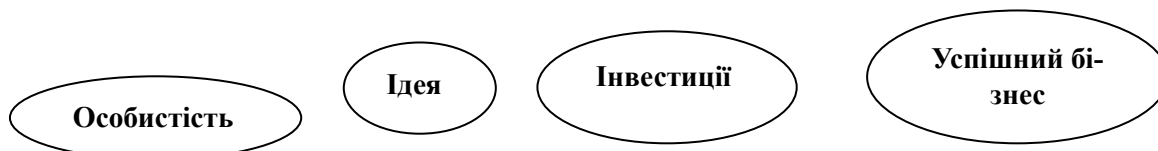

Рисунок 1 – Формула успіху в бізнесі

Задача 1

Наявні дані про діяльність підприємства (табл. 2).

Таблиця 2 – Вихідні дані

Показники діяльності підприємства	План	Факт
1. Обсяг випуску продукції аналізованого підприємства, тис. дол.	1 450	1 780
2. Середньорічна вартість основних фондів, задіяних у виробництві, тис. дол.	720	880
3. Середньорічна вартість основних фондів, задіяних у виробництві, тис. дол.	720	880
4. Середньоспискова чисельність робітників виробничого цеху підприємства, осіб	315	290

Потрібно провести аналіз господарської діяльності підприємства, а також визначити динаміку фондівіддачі, фондомісткості та продуктивності праці.

Методика розв'язання

1. Розрахунок фондівіддачі виробничого підприємства здійснюється за формулою:

$$\text{Фондівіддача основних фондів} = \frac{\text{Обсяг випуску продукції}}{\text{Середньорічна вартість основних фондів}}$$

2. Зворотний показник фондівіддачі, а саме фондомісткість, використовується для її визначення формулою:

$$\text{Фондомісткість} = \frac{\text{Середньорічна вартість основних фондів}}{\text{Обсяг випуску продукції}}$$

3. Продуктивність праці на підприємстві розраховується за формулою:

$$\text{Продуктивність праці на підприємстві} = \frac{\text{Обсяг випуску продукції}}{\text{Середньооблікова чисельність працівників}}$$

Коллективний розв'язок задачі.

Задача 2

Розрахувати зміну собівартості в планованому році та величину планової собівартості, використовуючи інформацію, наведену в табл. 3. На підставі планової собівартості визначити витрати на 1 грн товарної продукції в планованому році.

Таблиця 3 – Структура витрат на виробництво продукції в базисному році

Елементи витрат	Сума, тис. грн	Питома вага
Матеріальні витрати (за вирахуванням вартості зворотних відходів)	360	0,60
Витрати на оплату праці	150	0,25
Амортизація основних засобів	54	0,10
Інші витрати	36	0,06
Разом	600	1,0

У базисному році обсяг виробництва товарної продукції на підприємстві (у цінах без ПДВ і акцизів) становив 720 тис. грн. У планованому році прогнозується зростання обсягу товарної продукції на 10 %, продуктивності праці – на 8 %, середньої заробітної плати – на 11 %, амортизаційних відрахувань – на 4 %. Інші витрати

планується скоротити на 12 %. Планується також зростання вартості матеріалів на 15 % під час зниження матеріалоємності виробництва на 6 %.

Методика розв'язання

1. Собівартість товарної продукції планованого періоду (з урахуванням індексу зростання товарної продукції) розраховується за формулою:

$$C_{mnp} = C_{mn0} \times ITP,$$

де C_{mn0} – собівартість у базисному періоді;

$ITP = TP1 / TP0$ – індекс зростання товарної продукції в плановому періоді порівняно з базовим.

$$C_{mnp} = 600,0 \times (1 + 0,1) = 660,0 \text{ тис. грн}$$

2. Зниження виробничої собівартості товарної продукції за чинниками. Розрахунок показників наведено в табл. 4.

Таблиця 4 – Розрахунок зниження собівартості в планованому році за техніко-економічними чинниками

№ з/п	Елементи витрат	Чинник, що визначає величину статті витрат	Вплив чинника, %	Розрахунок впливу чинника	Питома вага елемента витрат у кошторисі витрат базового періоду, в частках од.	Зміна виробничої собівартості за чинниками, в частках од.	Зміна виробничої собівартості за чинниками, тис. грн
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Матеріальні витрати (за вирахуванням вартості зворотних відходів)	Норма витрат. Ціна	-6,0 + 15,0	0,94 × 1,15 – 1	0,60	0,0486	32,08
2.	Витрати на оплату праці	Приріст середньої заробітної плати. Приріст продуктивності праці	+11,0 +8,0	 1,11 / 1,08 – 1	 0,25	 0,0069	 4,58

Продовження таблиці 4

1	2	3	4	5	6	7	8
3.	Амортизація основних засобів	Зростання амортизаційних відрахувань. Зростання товарної продукції	+4,0 +10,0	 1,04 / 1,10 – 1	 0,10	 –0,0049	 –3,24
4.	Інші витрати	Зниження інших витрат. Зростання товарної продукції	–12,0 +10,0	 0,88 / 1,10 – 1	 0,06	 –0,0120	 –7,92
5.	Разом витрат				1,00	0,0386	25,50

Сумарна зміна собівартості товарної продукції під впливом врахованих чинників визначається за формулою:

$$\Delta C_{\text{заг}} = \sum_{i=1}^n \Delta C_i,$$

де ΔC_i – зміна собівартості за рахунок i -тої статті витрат, у частках од.

Планова собівартість товарної продукції з урахуванням змін під впливом врахованих чинників визначається за формулою:

$$C_{\text{пл}} = C_{\text{мпр}} \times \Delta C_{\text{аг}} + C_{\text{мпр}}.$$

Витрати на 1 грн товарної продукції в планованому році визначаються за формулою:

$$Z_{\text{mn}} = \sum_{i=1}^n C_{\text{ni}} \times V_i \quad \text{н.е.} \quad \sum_{i=1}^n C_i \times V_i \quad \text{н.е.}$$

де C_{ni} – собівартість i -го виду товарної продукції;

C_i – відпускна ціна i -го виду продукції без акцизів, податку на додану вартість та інших непрямих податків і відрахувань, що додаються в ціну;

V_i – обсяг випуску i -го виду товарної продукції, од.;

n – кількість видів продукції.

3. Зниження виробничої собівартості товарної продукції за чинниками розраховується за формулами, які наведені вище. Розраховані показники наведено в табл. 4.

1. Сумарна зміна собівартості товарної продукції під впливом врахованих чинників визначається за формулою ($\Delta C_{\text{заг}}$). Отже, сумарна зміна собівартості товарної продукції під впливом врахованих чинників становитиме:

$$\Delta C_{\text{заг}} = 0,0486 + 0,0069 + (-0,0049) + (-0,0120) = 0,0386.$$

2. Планова собівартість товарної продукції з урахуванням змін під впливом врахованих чинників визначається за формулою ($C_{\text{пл}}$):

$$C_{\text{пл}} = 660,0 \times 0,0386 + 660,0 = 685,50.$$

Так, зниження матеріаломісткості виробництва на 6 % під час одночасного зростання вартості матеріалів на 15 % привело до збільшення собівартості товарної продукції на 32,08 тис. грн. Підвищення заробітної плати на 11 % у процесі збільшення продуктивності праці на 8 % привело до підвищення собівартості на 4,58 тис. грн. Плановане скорочення інших витрат на 12 % разом із випереджаючим зростанням обсягу виробництва, порівняно зі зростанням амортизаційних відрахувань, приводить до скорочення собівартості на 11,16 тис. грн (табл. 4).

3. Витрати на 1 грн товарної продукції в планованому році визначаються за формулою ($З_{\text{пн}}$):

$$З_{\text{пн}} = 685,50 / (720 \times 1,1) = 0,87 \text{ грн.}$$

Для самостійного опрацювання

Задача 1

Наявні такі дані про структуру витрат на виробництво продукції в базисному році (табл. 5).

Таблиця 5 – Структура витрат на виробництво продукції в базисному році

Елементи витрат	Сума, тис. грн
Матеріальні витрати (за вирахуванням вартості зворотних відходів)	260
Витрати на оплату праці	190
Амортизація основних засобів	70
Інші витрати	35

У базисному році обсяг виробництва товарної продукції на підприємстві становив 620 млн грн. У планованому році прогнозується зростання обсягу товарної продукції на 15 %, продуктивності праці – на 12 %, середньої заробітної плати – на 6 %, амортизаційних відрахувань – на 12 %. Інші витрати планується скоротити на 9 %. Планується також зростання вартості матеріалів на 9 % під час зниження матеріаломісткості виробництва на 4 %.

На основі наявних даних розрахувати:

1. Зниження собівартості товарної продукції за чинниками в планованому періоді.
2. Сумарну зміну собівартості товарної продукції.
3. Планову собівартість товарної продукції з урахуванням змін під впливом врахованих чинників.
4. Планові витрати на 1 грн товарної продукції.
5. Зробити висновки про позитивний або негативний вплив зазначених чинників на динаміку планової собівартості.

Задача 2

Компанія розробила стратегію освоєння нового ринку для збільшення обсягів продажів. Стратегія характеризується такими показниками: продажна ціна одиниці товару – 630,0 грн, змінні питомі витрати – 420,0 грн, постійні витрати на виробництво продукції – 14,8 млн грн, очікуваний обсяг продажів – 24 тис. виробів.

Розрахувати коефіцієнт безпеки виходу компанії на ринок.

Для розв'язку задачі використати такі формули:

1. Коефіцієнт безпеки виходу на ринок розраховується за формулою:

$$Кб = \frac{Ппл - Птб}{Птб},$$

де Ппл – планований обсяг продажів, од.;

Птб – обсяг продажів у точці беззбитковості, од.

2. Обсяг продажів у точці беззбитковості розраховується за формулою:

$$Птб = \frac{С_{пост}}{Ц - С_{зм.пит}},$$

де С_{пост} – постійні витрати, грн;

Ц – ціна продажу товару, грн;

С_{зм.пит.} – змінні питомі витрати.

Тестові завдання

1. Розвинена економіка – це:

- а) економіка з активним втручанням держави в процес матеріального виробництва;
- б) економіка, в якій поєднується дія законів з державним регулюванням;
- в) економіка, де основним суб'єктом регулювання економічних процесів є держава, а зв'язки формуються на основі директивних планів;
- г) економічно неоднорідна структура господарства, в якій одночасно функціонують різні соціально-економічні уклади.

2. У командній економіці немає:

- а) установлених чиновниками цін;
- б) планування від досягнутого;
- в) орієнтації виробника, в основному на платоспроможний попит;
- г) несправедливого розподілу благ.

3. Мета бізнесу – це:

- а) прибуток;
- б) задоволення потреб споживача;
- в) задоволення власних потреб;
- г) потреба бути потрібним суспільству.

4. Бізнесом є:

- а) служба в державних установах;
- б) діяльність, яка передбачає залучення власних коштів або опосередковану участь у справі;
- в) робота по найму в компанії;
- г) праця на власному підприємстві.

5. Бізнес існує окремо від підприємництва:

- а) так;
- б) ні.

6. Етапи розробки концепції бізнесу:

- а) пошук ідеї;
- б) пошук сфери;
- в) _____;
- г) _____.

7. Перевагами створення нового підприємства є:

- а) можливість побудувати бізнес відповідно до ідей і планів самого підприємця;
- б) відсутність ризику успадкувати підприємство з поганою репутацією;
- в) відсутність імені в момент виходу на ринок;
- г) має колектив працівників, що вже сформувався, контрагентів та постачальників.

8. Основна мета написання бізнес-плану:

- а) довести економічну доцільність створення цього бізнесу;
- б) визначити послідовність дій під час створення цього бізнесу;
- в) знайти можливих зацікавлених партнерів у здійсненні бізнесу;
- г) визначити планові показники розвитку бізнесу.

9. Підприємство набуває прав юридичної особи:

- а) з моменту підписання установчих документів;
- б) від дня його державної реєстрації;
- в) з моменту відкриття розрахункових та інших банківських рахунків;
- г) з дня отримання печатки.

10. Продуктивність праці – це показник, який характеризує:

- а) результативність роботи працівника;
- б) якість роботи працівника;
- в) навантаження окремого працівника;
- г) трудомісткість виготовлення продукції для певного працівника.

Питання для самоконтролю

1. Бізнес і підприємництво – це одне й те саме поняття? Так чи ні? Обґрунтувати.
2. Чи можливо ототожнити підприємництво із менеджментом?
3. Бізнесу можна навчитися? Навести приклади.
4. Ринок є стимулом розвитку бізнесу.
5. Економічною основою підприємницької діяльності є приватна власність? Так чи ні? Обґрунтувати.

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [1; 8].

Допоміжні: [12; 13].

Інформаційні ресурси в інтернеті: [17; 18].

Монографії: [28].

ТЕМА 8

НОВИЙ БІЗНЕС – ЙМОВІРНІСТЬ ЙОГО РУХУ

Мета заняття: охарактеризувати можливості відкриття свого бізнесу, розібратися із такими напрямками, як рентабельність, кредитування, вартість і оподаткування бізнесу.

План лекції

- 8.1. Відкриття свого бізнесу.*
- 8.2. Бізнес-план для нового проєкту.*
- 8.3. Стартап – ефективно працююча бізнес-модель.*
- 8.4. Рентабельність бізнесу.*
- 8.5. Точка беззбитковості.*
- 8.6. Кредитування бізнесу.*
- 8.7. Оподаткування бізнесу.*
- 8.8. Вартість бізнесу.*

8.1. Відкриття свого бізнесу

Бізнес – це своя справа. «Ми всі тут, щоб залишити слід у Всесвіті», – зазначав великий підприємець, засновник корпорації Apple Стів Джобс. Бізнес залишає свій слід як нові продукти – товари, роботи, послуги.

Якщо ви задумали відкрити свою справу, це означає, що вам захотілося самореалізуватися, але потім ви відчули, що ваш проєкт повинен бути корисним для інших людей, інакше нічого не вийде. І прийняли рішення відкрити кав'ярню. Після цього ви розпочали свої конкретні дії: вести переговори щодо оренди приміщення, здійснювати ремонт приміщення, контролювати хід ремонту тощо. Наприклад, у вас заощаджень – 750 тис. грн. Але ще потрібно контролювати й витрати грошей, тобто побудувати систему обліку фінансів. Отже, через два місяці, коли все було готово, фінансова звітність мала такий вигляд.

Фінансова звітність щодо кав'ярні (тис. грн)

Баланс				Звіт про прибутки й збитки наростаючим підсумком		
<i>Активи</i>	<i>Сума</i>	<i>Капітал і зобов'язання</i>	<i>Сума</i>	<i>Стаття</i>	<i>Сума</i>	<i>Коментарі</i>
Основні засоби (меблі, устаткування, ремонт)	330	ВК	740	Обсяг продажу	0	
Запаси	0	Довгострокові зобов'язання		С/Б продажу	0	
ДЗ та інші активи	30	Короткострокові зобов'язання		Валовий прибуток	0	
Гроші й короткострокові фінансові інвестиції	380			Витрати	-10	Оформлення дозволу та інші поточні витрати: ремонт, покупка основних засобів, вони не належать до витрат, а входять до складу активів
Усього активів	740		740	Чистий прибуток	-10	

Звіт про рух грошових потоків наростаючим підсумком

Стаття	Сума	Коментарі
Гроші на початок періоду	750	
Грошовий потік від операційної діяльності	-40	Передплата за 3 місяці оренди (30 тис. грн) + витрати на оформлення діяльності та інші поточні витрати (10 тис. грн)
Грошовий потік від інвестиційної діяльності	-330	Ремонт
Грошовий потік від фінансової діяльності	0	
Усього змін грошових коштів	-340	
Кошти на кінець періоду	380	

Закономірності для розуміння фінансової звітності

1. Оплата може проходити як за поточні витрати, так і за покупку активів (це не є поточні витрати і не входять у звіт про прибутки та збитки (не зменшують прибуток)).

2. Залишок грошових засобів у балансі та звітності про рух грошових потоків на кінець періоду збігаються (це різний погляд на один і той самий предмет. Аналогічно тому, як ви розглядаєте об'єкт з різних поглядів, фінансова звітність показує гроші – в одному випадку гроші як активи, в іншому – чому їх саме стільки і звідки вони поступили та на що були витрачені).

3. Збиткова діяльність призводить до зменшення капіталу на суму збитків, а прибуткова – до його збільшення на суму прибутку.

Зазвичай фінансову звітність бажано формувати в двох видах – за останній місяць і з початку року.

8.2. Бізнес-план для нового проєкту

№ з/п	Розділи бізнес-плану	
1.	Загальний опис і команда проєкту	Після цього в нас з'являється розуміння ринку, на якому хочемо функціонувати. І цей ринок маємо зрозуміти якнайкраще
2.	Комерційний аналіз	У цьому розділі дається характеристика своєму ринку. Який обсяг ринку? Який обсяг нашого сегменту? Важливо знати, для кого створюємо цінності. Важливо проаналізувати чинники конкуренції (ціна, якість, швидкість, довіра, атмосфера та ін.)
3.	Технології	Технологічний рівень продуктів весь час зростає. Неможливо дати змогу відставання від ринкового стандарту. У технології потрібно дивитися на ситуацію на декілька кроків вперед. Багато компаній губили свої позиції із-за консервативності. Наприклад, уже не асоціюється з лідерством компанія Nokia, також компанія Kodak, яка у свій час не повірила в цифрові технології
4.	Фінансовий	Потрібно мислити категоріями фінансової звітності. Розпочинати треба із балансу (які активи потрібні і як їх можна профінансувати). Наступне – це оцінка прибутку, який може приносити проєкт. Фінанси й маркетинг тісно пов'язані
5.	Економічний	Потрібно дати фінансову оцінку вигодам суспільства від вашого проєкту, тобто чи виграють від вашої діяльності ваші постачальники, споживачі, держава тощо. І тоді легше буде «продати ідею»
6.	Ризики	Потрібно розуміти, які чинники критичні для проєкту (наприклад, помилка в сумі інвестицій, попиту, незаплановані витрати, зміна валютного курсу та ін.)

8.3. Стартап – ефективно працююча бізнес-модель

Будь-яка нова справа проходить стадію стартапу, адже ним називають пошук ефективно працюючих бізнес-моделей. Багато стартапів таких, що шанс на успіх мінімальний, але якщо «вигорить», то рентабельність обчислюється десятками тисяч процентів. Така особливість привела до виникнення своєрідного виду інвестицій – венчурних. Це високоризикові вкладення, адже шансів на успіх зовсім мало. Але часто одного успішного проєкту достатньо для того, щоб окупити сто неуспішних.

Венчурний інвестор може вийти із проєкту на будь-якому етапі, якщо проєкт не буде відповідати його очікуванням.

Етапи венчурного інвестування – раунди

Зазвичай за науковою літературою етапи венчурного інвестування розбивають на так звані літературні раунди.

1. Раунд А – це посівні інвестиції, тобто приваблива ідея. Вона виглядає логічно й перспективно, але вгадати реакцію споживачів неможливо. Часто венчурний інвестор залишає на цьому раунді, якщо продукт не показує вражаючого попиту.

2. Раунд Б, або фінансування на початковому етапі зростання. На цьому раунді є присутніми вже більш значні суми, проєкт претендує на те, щоб стати серйозним підприємством. Тут уже принципові важливі конкуренти, впізнаваність, формування бренду й оптимізація витрат.

3. Раунд С, або нарощування виробництва й ринкової частини. Продукт, який пережив попередні раунди, відбувся. Основними стають продажі та просування на ринок. Венчурний інвестор уже розпочинає формувати цінність для майбутнього продажу бізнесу.

4. Раунд Д – це підготовка для продажу бізнесу стратегічному інвестору. Венчурна компанія – це насамперед посередник для виведення бізнесу на ринок.

Під кожен літературний раунд компанія залучає нову порцію коштів, випускаючи акції або інші фінансові інструменти.

Стартап

Стартап – це новостворена компанія (може не бути юридичною особою), яка перебуває на стадії розвитку й будує свій бізнес на основі нових інноваційних ідей або на основі технологій, які нещодавно з'явилися [19]. Вивчаючи літературу щодо виникнення й розвитку стартапів, варто зазначити, що стартап формується з ідеї, команди інноваторів, ресурсів та маркетингу інновацій.

Автор А. Ю. Ковальова зазначає, що ідея може бути скопійована, модернізована або унікальна, але основне, щоб ідея була спрямована на реалізацію продукту, який задовольняє потреби споживачів і має цінність для них.

Наступний етап – це команда. Команда займається генерацією ідей, їхньою реалізацією в інноваційний продукт, розробкою стратегії розвитку стартапу: плануванням, ефективним управлінням, забезпеченням відповідними ресурсами та маркетингом інновацій.

Маркетинг інновацій – це концепція ринкової діяльності підприємства.

Ефективний венчурний інвестпроект повинен забезпечувати кратне зростання капіталізації стартапу під час переходу від раунду до раунду. Якщо кожен етап дається з великими труднощами й потрібні все нові раунди з додатковим фінансуванням, це означає, що спочатку перспективи компанії оцінені неправильно.

Приклад українського стартапу Petcube

Спочатку була ідея, яка заснована на потребі. Багато людей ідуть на роботу та своїх домашніх тварин залишають вдома на весь день. І тут виникла потреба – дивитися за ними, розважати їх. Згодом цей проєкт був поставлений на системне виробництво, і будь-яка людина може для своїх домашніх тварин замовити такий пристрій.

Стартапи ХХІ століття формують світ майбутнього, нову технологічну епоху.

8.4. Рентабельність бізнесу

Рентабельність бізнесу правильно сприймають як віддачу на щось, і вона може виражатися рядом показників, наприклад:

– *рентабельність продажу* – який прибуток повернули нам продажі;

– *рентабельність активів* – який прибуток отримали від використання активів;

– *рентабельність капіталу* – яку віддачу прибутку отримали на вкладений капітал.

Подивимося на бізнес із позицій власника. Наприклад, власник вклав у свій бізнес 100 тис. грн (капітал), а прибутку отримав 20 тис. грн. Рентабельність капіталу буде $20 \% = 20 / 100$. Прибуток – це добре, але багато це чи мало?

Треба пам'ятати, якщо ставка за депозитом вища, ніж рентабельність капіталу, то краще було б покласти кошти на депозит.

Модель рентабельності капіталу за схемою DuPont

Рентабельність капіталу (прибуток / капітал)	=	Рентабельність продажу (прибуток / продажі)	×	Оберненість активів (продажі / активи)	×	Фінансовий важіль (леверидж) (активи / капітал)
--	---	---	---	--	---	---

Рентабельність залежно від галузі

1. Матеріальне виробництво

Рентабельність капіталу 30 %	=	Рентабельність продажу 7,5 %	×	Оберненість активів 2	×	Фінансовий важіль 2
------------------------------	---	------------------------------	---	-----------------------	---	---------------------

2. Торгівля

Рентабельність капіталу 30 %	=	Рентабельність продажу 2	×	Оберненість активів 5	×	Фінансовий важіль 3
------------------------------	---	--------------------------	---	-----------------------	---	---------------------

3. Сфера послуг

Рентабельність капіталу 30 %	=	Рентабельність продажу 12	×	Оберненість активів 1,67	×	Фінансовий важіль 1,5
------------------------------	---	---------------------------	---	--------------------------	---	-----------------------

8.5. Точка беззбитковості

Для багатьох бізнес виглядає як досить проста схема – продати дорожче, ніж купити або виробити. Наприклад, можна купити пляшку кефіру за 30 грн, ніж продати за 35 грн. Варто зазначити, що операція гарантовано вигідна. Але ще є й витрати, які одні пов’язані із випуском обсягу продукту (матеріали, паливо, енергія, витрати, пов’язані із обслуговуванням машин і устаткування із реалізацією продукту тощо, – їх називають змінні витрати), а інші не пов’язані (оренда, комунальні платежі з/та управлінсько-адміністративного персоналу – їх називають постійні витрати).

З огляду на наведені витрати сформована модель, яка називається (CVP) аналіз (Cost – Volume – Profit), тобто це витрати – обсяг – прибуток. За допомогою цієї моделі визначають декілька завдань, найперше завдання – це який обсяг продукції треба випустити, щоб не було збитків і не було прибутку, тобто бути п/ву беззбитковим.

Визначення точки беззбитковості

Наприклад, визначити вартісний обсяг продукції, який забезпечить підприємству беззбитковість за такими даними:

- обсяг реалізації продукції – 1 700 тис. грн;
- сума всіх операційних витрат (змінних і постійних) – 200 тис. грн;
- постійні операційні витрати – 25 %;
- змінні операційні витрати – 75 %;
- чистий операційний дохід – 170 тис. грн.

$$ВР_{тб} = В_{пост.} \times 100 / R_{чд} - R_{змін.},$$

де $ВР_{тб}$ – вартісний обсяг реалізації продукції, який забезпечує досягнення точки беззбитковості операційної діяльності п/ва в короткостроковий період;

$В_{пост.}$ – сума постійних операційних витрат;

$R_{чд}$ – рівень чистого операційного доходу до обсягу реалізації продукції;

$R_{змін.}$ – рівень змінних операційних витрат до обсягу реалізації продукції.

8.6. Кредитування бізнесу

Кредит увійшов у наше життя й став чимось звичайним, тобто кредитні відносини є природними.

Кредит – це латинське слово, в перекладі означає «довіряти». Якщо підприємство не буде брати кредити, то воно може стати неприбутковим, а збитковим. Тому використання кредиту для бізнесу – нормальна практика. Але тільки своєчасно треба зупинитися, тому що, без міри використовуючи кредити, можна дійти до такої ситуації, коли кредитний портфель буде домінувати над власним капіталом і надійде момент надмірного кредитного навантаження, і так може настати швидке банкрутство.

Під час кредитування виникає особливий вид відносин підприємства й банку – це праця на чужих грошах. Але підприємство повинно в установлений термін віддати банку проценти за кредит і повернути суму кредиту.

Що важливо для банку в процесі короткострокового кредитування?

У процесі кредитування кредити потрібно розділити на короткострокові й довгострокові. Під час короткострокового кредитування для банку не є основним прибутковість підприємства, а важлива його можливість розрахуватися. Тому банк буде цікавити застава, цільові використання засобів і ліквідність. Банк повинен зрозуміти, що підприємство своїми поточними активами із запасів покриє поточні зобов'язання.

Показники ліквідності

Показник	Формула розрахунку	Бажане для банку значення
Коефіцієнт загальної ліквідності	Поточні активи / Поточні зобов'язання	> 2
Коефіцієнт поточної ліквідності	Поточні активи мінус Запаси / Поточні зобов'язання	> 1
Коефіцієнт швидкої ліквідності	Гроші і короткофінансові вкладення / Поточні вкладення	$> 0,3$

Довгострокове кредитування й кредиторська заборгованість

Довгострокове кредитування. Тут відкривається інша логіка, тобто йдеться про довгостроковий інвестиційний проєкт, який потребує фінансування. Якщо проєкт буде невдалим, то банк не отримає повне повернення кредиту. У цьому разі аналізувати фінансовий стан позичальника для банку недостатньо. Тому банку потрібно розглянути особливості проєкту глибше, тобто провести його ретельний аналіз, оцінити експертну ймовірність успіху.

Кредиторська заборгованість. Це в основному товарний кредит, який представляють постачальники. Із формального погляду цей кредит є безкоштовним – постачальник не бере проценти, але вартість товарного кредиту в реальності врахована у вартості самого товару.

Кредитування бізнесу – це акт довіри його майбутньому.

8.7. Оподаткування бізнесу

У теорії та практиці використовують прямі й непрямі податки. Більш справедливими вважаються прямі податки, але до прямих податків легше застосувати різні оптимізаційні схеми.

1. Прямим податком є податок на прибуток. Щоб відійти від оплати цього податку, часто підприємство реєструється в офшорній зоні.

2. Податки та збори на фонд оплати праці. У цьому випадку «вийти» від цього податку через «заробітну плату в конвертах».

У країнах, де культура оплати податків не сформувалася, то більш ефективними є податки на власність і непрямі податки, від них складніше «вийти». Складніше виходить справа із податком на додану вартість (ПДВ), але в українських реаліях незаконна оптимізація часто зачіпає і його.

Приклад оподаткування на базі основних податків

1. Визначити оплату ПДВ за такими даними:

Для виготовлення 100 шаф куплено матеріали й комплектуючі на суму 30 тис. грн (із ПДВ).

Нарахована заробітна плата робітникам 20 тис. грн.

Реалізували шафи за 90 тис. грн (із ПДВ).

Транспортування – 5 тис. грн (оплата приватним підприємцем без ПДВ).

Адміністративні процеси – 8 тис. грн (без ПДВ).

Амортизація устаткування – 2 тис. грн.

Розв'язок

а) ціна покупки матеріалів і комплектуючих без ПДВ: $30 / 1,2 = 25$ тис. грн;

б) ціна продажу без ПДВ: $90 / 1,2 = 75$ тис. грн;

в) додана вартість: $75 - 25 = 50$ тис. грн;

г) ПДВ: $50 \times 20 \% = 10$ тис. грн.

2. Згідно із законодавчими нормами цей розв'язок прикладу матиме такий вигляд (2-й варіант):

а) податок до оплати = податкові зобов'язання – податковий кредит;

б) податкові зобов'язання = ПДВ у ціні продажу: $90 - 75 = 15$ тис. грн;

в) податковий кредит = ПДВ у ціні матеріалів і комплектуючих: $30 - 25 = 5$ тис. грн;

г) податок до оплати: $15 - 5 = 10$ тис. грн.

Перший варіант показує економічну сутність ПДВ, другий – технічне застосування.

Податок на фонд оплати праці

Цей податок поділяють на дві частини: одну частину платить п/во, а другу – працівник. На практиці в умовах України поділ досить умовний, тому що людину цікавить сума, яку вона отримує на руки. П/во є податковим агентом й утримує всі потрібні суми.

Наприклад, визначити суму з/ти на руки й суму всіх оплачених податків.

Єдиний соціальний внесок із п/ва – 40 %, із працівників – 3,6 %.

Воєнний збір – 1,5 %.

Податок на дохід фізичних осіб – 15 %.

Фонд оплати праці – 20 тис. грн.

Розв'язок

Податки із працівників:

1. Єдиний соціальний внесок: $3,6 \% \times 20 = 0,72$ тис. грн.
2. Воєнний збір: $1,5 \% \times (20 - 0,72) = 0,29$ тис. грн.
3. Податок на доходи фізичних осіб: $15 \% \times (20 - 0,72) = 2,9$ тис. грн.
4. Сума з/ти на руки: $20 - 0,72 - 0,29 - 2,9 = 16,09$ тис. грн.
5. Сума оплачених податків: $0,72 + 0,29 + 2,9 + (\text{єдин. соціал. внесок п/ва: } 40 \% \times 20 = 8) = 11,91$ тис. грн.

8.8. Вартість бізнесу

Для визначення вартості бізнесу використовують три методи, а саме:

1. На базі вартості активів.
2. Метод порівнянь або мультиплікаторів.
3. Дохідний.

Метод 1. На базі вартості активів

Підприємство розглядають як набір активів, якими воно володіє (будівлі, склади, меблі, запаси, борги покупців, кошти). Розібрали п/во за «гвинтиками-активами», оцінили кожен, склали загальну вартість, відняли суму боргів і отримали вартість компанії. Так зазвичай оцінюються збиткові п/ва, де покупець диктує умови угоди.

Для збиткових підприємств цей метод прийнятний, тому що п/во не володіє нематеріальними перевагами, нерентабельне, тобто воно не працює і це дає змогу покупцю задавати тон в оцінюванні вартості.

Метод 2. Метод порівнянь або мультиплікаторів

Сутність цього методу в тому, що, наприклад, під час продажу банку можна зробити посилання на вже здійснену угоду та спробувати «розрахувати із неї», скільки коштує таке підприємство. До кризи 2008 року українські банки оцінювалися в 3–4 власних капіталів. Але за цим мультиплікатором завжди використовується глибокий розрахунок. В ірраціональному людському світі працюють прості речі, і мультиплікатор часто буває адекватною базою для угоди.

2015 року український банк складно продати за один капітал замість минулих значень від 3 до 4. Майбутнє скорегувало ситуацію й минулі прогнози розвитку та відповідні їм мультиплікатори стали неспроможними.

Такий метод є справедливим? Складно відповісти, тому що майбутнє може скорегувати його в один або інший бік.

Метод 3. Дохідний

Цей метод оцінює майбутні фінансові результати і сприймає вартість компанії як дисконтовану оцінку цих майбутніх результатів, і це позначають аббревіатурою DCF (discounted cash flows). Як формули, цей метод виглядає досить громіздким.

Різниця між підходом щодо оцінки вартості проєкту й підходом щодо оцінки вартості бізнесу лише в тому, що проєкт має термін початку й закінчення, а підприємство може існувати необмежувальний термін часу.

Потрібно звернути увагу, що чим вищі ризики країни, галузі, підприємства, тим вища ставка дисконтування й тим нижча оцінка вартості.

Дохідний метод популярний серед стратегічних інвесторів, саме вони цікавляться довгостроковою окупністю п/ва.

Для спекулятивного інвестора найбільш характерним буде метод мультиплікатора, тобто щоб знайти недооцінену компанію з ціллю подальшого перепродажу. Вартість п/ва – це не конкретна цифра, що схожа на цінник у магазині. Якщо в покупця й продавця оцінки майбутнього та ризиків практично збігаються, то домовленість буде реальною. Якщо діяльність п/ва непрозора, то оцінки будуть різні, і довести потенційному покупцю буде складно їх об'єктивність. Відмінність вітчизняних і західних практик у тому, що вітчизняні орієнтуються на короткостроковий максимальний прибуток, а західні – на довгострокову максимізацію вартості. Для максимізації вартості важливо не минуле, а майбутнє, його прозорість і мінімальні ризики.

Практичні та ситуаційні завдання

Стартап – це нещодавно створена компанія, що формує свій бізнес на основі інновацій або інноваційних технологій, володіє обмеженою кількістю ресурсів (як людських, так і фінансових) і планує виходити на ринок.

Особливі характеристики стартапу:

- створюють стартапи зазвичай молоді люди;
- діяльність заснована на інноваціях;
- відсутній власний капітал;
- стартап змінюється в процесі розробки;
- ризик – бути неуспішним;
- прибуток на капітал створюється через його доведення до наступного раунду.

Кредит: сутність і функції.

Кредит – це система економічних відносин, що відображають перерозподіл вартості на засадах повернення, платності та строковості.

Функції кредиту:

- перерозподільча;
- економії витрат обігу;
- прискорення концентрації капіталів.

Завдання 1

Доведіть або спростуйте:

1. Підприємець може займатися запуском стартапів.
2. Особливість, що притаманна стартапам, – це створення нового продукту.
3. Стартап – рушійна сила підприємництва.
4. Стартап може стати великим бізнесом.
5. Стартап – це досить прибуткова справа.
6. Пандемія вплинула на розвиток стартапів.
7. Джерелом фінансування стартапу можуть бути венчурні фонди.

Практичні завдання

Задача 1

Продаж товарів у кредит у компанії становить 135 тис. грн.

Період надходження коштів – 60 днів. Собівартість становить 40 % від ціни реалізації.

Обчислити середні вкладення в дебіторську заборгованість.

Методика розв'язання

1. Рахунки дебіторів обертаються за:

$$360 : 60 = 6 \text{ днів.}$$

2. Середній розмір рахунків дебіторів:

$$135 : 6 = 22,5 \text{ тис. грн.}$$

3. Середні вкладення в рахунки дебіторів:

$$22,5 \times 0,4 = 9 \text{ тис. грн.}$$

Задача 2

Підприємство звернулось у банк із проханням викупити рахунки-фактури (дебіторську заборгованість) на суму 15 000 грн. Плата за кредит – 22 % річних. Середній термін обертання коштів у розрахунках з покупцем – 15 днів. Комісійна винагорода за факторингове обслуговування – 3 %.

Розрахувати плату за факторинг.

Методика розв'язання

1. Плата за кредит.

Плата за кредит = ДЗ × плата за кредит × середній термін обертання коштів / кількість днів у році:

$$(15\,000 \times 0,22 \times 15) / 365 = 135,62 \text{ грн.}$$

2. Комісійна винагорода:

$$15\,000 \times 0,03 = 450 \text{ грн.}$$

3. Плата за факторинг загалом:

$$135,62 + 450,0 = 585,62 \text{ грн.}$$

Задача 3

Загальна сума коштів на рахунку підприємства – 70 000 грн, його страхові резерви, що зберігаються в банку, – 24 000 грн. Норма обов'язкових резервів Національного банку України – 12 %.

Чому дорівнює розмір позик, які може за цих умов надати банк і банківська система цьому підприємству?

Методика розв'язання

1. Визначити суму збільшення обов'язкових резервів комерційного банку:

$$70\,000 \times 0,12 = 8\,400 \text{ грн.}$$

2. Розмір позик, які може надати банк клієнту:

$$(70\,000 + 24\,000 - 8\,400) = 85\,600 \text{ грн.}$$

3. Розмір позик, які може надати банківська система:

$$(70\,000 + 24\,000 + 8\,400) = 102\,400 \text{ грн.}$$

Задача 4

З огляду на дані, наведені в таблиці 1, потрібно визначити рівень монетаризації ВВП в Україні та зробити висновки.

Таблиця 1 – Вихідні дані для визначення
рівня монетаризації ВВП

Рік		Номінальний ВВП за рік, млн грн	Номінальна маса грошей (М3) на кінець року
2017		2,99	2,4
2018		50,33	25,0
2019		1 483,0	482,0
2020		52 933,0	6 930,0
2021		170 070,0	32 087,0
2022		201 927,0	45 555,0

Методика розв'язання

Рівень монетаризації ВВП – це міра покриття ВВП грошовою масою. Підвищення рівня монетаризації ВВП – позитивне явище для економіки.

Показник фактичного стану монетаризації валового продукту (K_m) розраховують як частку від ділення обсягу грошової маси (M), що є в обороті на кінець року, до номінального обсягу ВВП.

$$K_m = M / \text{ВВП} \times 100 \, \%.$$

Розрахувати рівень монетаризації за кожним роком і зробити висновки.

Задачі для самостійного розв'язку

Задача 5

Митна вартість товару, що надійшов на територію України, становить 10 000 дол. США. Ставка імпортного мита відповідно до Єдиного митного тарифу – 15 %, митний збір за митне оформлення товару – 0,2 % митної вартості. Акцизний податок – 35 000 грн, ставка ПДВ – 20 %.

Курс НБУ – 1 дол. США – 39,9 грн.

Визначте суму імпортованого мита, митного збору, ціну з акцизом та з податком на додану вартість.

Методика розв'язання

1. Митну вартість товару, що надійшов на територію України в дол. США, потрібно перевести в національну валюту України за курсом НБУ – 1 дол. США = 39,9 грн.

2. Визначити суму імпортованого мита відповідно до Єдиного митного тарифу.

3. Визначити збір на митне оформлення товару.

4. Визначити ціну із акцизним податком.

5. Визначити ціну із ПДВ.

Задача 6

Вексель вартістю 50 тис. дол. США прийнято комерційним банком до обліку. Строк погашення векселя – 12 місяців від дати взяття на облік банківською установою. Банк здійснив облік векселя за 10 місяців до строку його погашення. Дисконтна ставка – 5 % річних.

Визначити величину дисконту (дохід банку) та суму, яку отримає векселедавець.

1. Для визначення величини дисконтної ставки (дохід банку) (Дс) використовують таку формулу:

$$\text{Дс} = \text{Вартість векселя} \times \text{Рівень річної дисконтної ставки} \times \\ \times \text{Скорочення терміну погашення, у днях} / 360 \times 100 \%$$

Задача 7

Власник векселя, помістивши для обліку в банк вексель вартістю 5 000 дол. з погашенням 15 червня, вирішив дисконтувати його 20 березня. Облікова ставка комерційного банку – 26 %.

Визначити суму, що отримає клієнт і банк. Розрахунок здійснити, враховуючи, що кількість днів, які приймаються до розрахунку впродовж року, дорівнює 360, упродовж місяця – 30 днів.

Задача 8

Кредит у сумі 220,0 млн дол. повертається пропорційними сумами щорічно впродовж 4-х років при 5 % річних за системою «прайм-рейт». Прогнозний центр «Прайм-рейт» повідомив, що, починаючи з другого року, процентна ставка змінюватиметься щодо підвищення на 0,1 пункта щорічно порівняно з первісно визначеною.

Визначити вартість кредиту під час регресивного повернення позички.

Методика розв'язання

1. Визначити за кожним роком рівень процентної ставки.
2. Графік повернення позички (табл. 1).

Таблиця 1

Рік	Сума користування, млн дол.	Сума повернення, млн дол.
1-й	220	55
2-й	165	55
3-й	110	55
4-й	55	55

3. Нарахування суми відсотків (H_v) здійснюється за формулою:

$$H_v = (\text{сума кредиту} \times \text{на річну ставку} \times \\ \times \text{кількість днів у році} - 360 \text{ дн.}) / 360 \times 100 \%$$

Нарахування суми відсотків здійснюється за кожним роком окремо й потім підбиваються підсумки.

Тестові завдання

1. Оберіть правильне та повне визначення сутності поняття «бізнес-план»:

а) документ, який містить систему пов'язаних у часі та просторі й узгоджених з метою та ресурсами заходів і дій, спрямованих на отримання максимального прибутку внаслідок реалізації підприємницького проєкту;

б) документ, який містить систему пов'язаних у часі та просторі й узгоджених з метою і ресурсами розрахунків, за яких досягається максимізація прибутку;

в) документ, який містить систему розрахунків, які пов'язані в часі та просторі;

г) документ, який містить мету, цілі та завдання бізнес-плану.

2. Оберіть характеристику, яка відповідає внутрішній функції бізнес-плану підприємства:

а) ознайомити заінтересовані інституції фінансово-кредитної сфери, інвесторів із сутністю підприємницького проєкту;

б) опрацювати систему управління реалізацією підприємницького проєкту;

в) залучити відповідне фінансування для реалізації підприємницького проєкту;

г) обґрунтувати ефективність використання ресурсного потенціалу, мінімізацію витрат.

3. Яка з наведених характеристик найменше впливає на структуру бізнес-плану:

а) мета розробки бізнес-плану;

б) аудиторія, на яку розрахований бізнес-план;

в) організаційно-правова форма та форма власності підприємства;

г) характеристика продукту бізнесу.

4. Який з наведених нижче розділів бізнес-плану має бути складений останнім:

- а) маркетинг-план;
- б) резюме;
- в) план ризиків;
- г) галузь, підприємство, продукція.

5. Якщо бізнес-план розробляється для проєкту, пов'язаного з виробництвом продукції, то:

- а) він містить розділ «Виробничий план»;
- б) він містить розділ «Ресурсне забезпечення»;
- в) він містить розділи «Виробничий план» та «Ресурсне забезпечення».

6. Які типи втрат від ризику в підприємницькій діяльності не виділяються в окрему групу:

- а) матеріальні втрати;
- б) трудові витрати;
- в) застосування досвідно-статистичних норм часу замість технічно обґрунтованих;
- г) фінансові витрати.

7. Основними табличними формами фінансового плану є:

- а) план руху грошових коштів (план доходів та витрат) і проєктний баланс;
- б) план руху грошових коштів (план доходів та витрат) і класифікація видатків за проєктом;
- в) проєктний баланс і класифікація видатків за проєктом;
- г) проєктний баланс і джерела інвестицій.

8. Розділи бізнес-плану:

- а) план собівартості продукції;
- б) виробничий план;
- в) ціноутворення;
- г) споживачі.

9. У сучасних наукових дослідженнях переважає підхід, згідно з яким:

- а) поняття «бізнес» та «підприємництво» є рівнозначними;
- б) поняття «бізнес» є ширшим, ніж «підприємництво»;
- в) поняття «підприємництво» є ширшим, ніж «бізнес»;
- г) поняття «бізнес» містить поняття «підприємництво».

10. Ефективність ділового спілкування полягає в:

- а) обміні думками;
- б) обміні інформацією;
- в) пошуку спільного рішення;
- г) обміні діями.

Питання для самоконтролю

1. Проаналізувати фінансову звітність підприємства.
2. Фінансування стартапів.
3. Стартапи – формування нової технологічної епохи.
4. Мінімізація витрат – підвищення рентабельності продаж.
5. Змінні та постійні витрати – це одне й те саме поняття?

Так чи ні? Відповідь обґрунтувати.

6. Кредиторська заборгованість – зобов'язання постачальникам.

7. Розрахунок податку на додану вартість (ПДВ).

8. Дохідний метод оцінки вартості бізнесу.

Рекомендовані літературні джерела:

Основні: [2].

Допоміжні: [8].

Інформаційні ресурси в інтернеті: [19; 20; 21; 22].

Монографії: [29].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основний

1. Про підприємництво : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>
2. Економіка і бізнес : підручник / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. Г. Мельника, д-ра екон. наук, проф. О. І. Карінцевої. Суми : Університетська книга, 2021. 316 с.
3. Тищенко І. Економіка для керівника. К. : Кінцевий Бенефіціар, 2024. 110 с.
4. Коваленко Ю. М. Економіка фінансового сектору : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2020. 320.
5. Платон Platon, Œuvres complètes / за ред. L. Brisson. Париж, 2008. С. 2060.
6. Стечишин Т. Б., Луців Б. Л. Банківська справа : навч. посібник. друге вид. виправ. і доповн. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 404 с.
7. Сміт А. Багатство народів. Дослідження про природу та причини добробуту націй / перекл. О. Васильєва. К. : Наш Формат, 2018. 722 с.
8. Ха-Джун – Чанг. Економіка. Інструкція з використання. К. : Наш Формат, 2023. 400 с.

Допоміжний

9. Бутенко А. І., Кучеренко В. Р., Доброва Н. В. Основи бізнесу. Одеса, 2000. 118 с.
10. Гой І. В., Смелянська Т. П. Підприємництво. К. : Центр учбової літератури, 2024. 368 с.
11. Фінанси : підручник / І. О. Лютий, С. Я. Боринець, З. С. Варналій та ін. К. : Видавництво «Ліра», 2021. 728 с.
12. Мельников А. М., Коваленко О. А., Пундяк Н. Б. Основи організації бізнесу : навч. посібник / за заг. ред. А. М. Мельникова. К. : Центр учбової літератури, 2024. 200 с.
13. Педько А. Б. Основи підприємництва і бізнес культури : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2023. 168 с.

Інформаційні ресурси інтернет

14. Wikipedia. URL : <https://uk.wikipedia.org>

15. Верховна Рада України : офіційний сервер. URL : <http://rada.gov.ua> – нормативні документи, які регламентують сучасний бізнес в Україні.

16. Національний банк України : офіційна сторінка. URL : www.bank.gov.ua – офіційні курси валют, політика держави у фінансовому секторі економіки.

17. Приватний підприємець : портал підприємців України. URL : <http://chp.com.ua>

18. Франчайзинг в Україні. URL : <http://franchise.ua>

19. Пікуль В. С. Що таке стартап? URL : http://3222.ua/article/scho_take_startap.htm

20. Збанацький Д. Ю. Стартапи: юридичні та практичні аспекти. Ознайомча частина. URL : http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/269?view=material

21. Мацевич О. А. Бізнес-план для стартапу – навіщо і як? URL : http://procapital.ua/ua/press_center/expert/biznes-plan-dlyastartapa-navisho-ta-yak-ubr/

22. Барабаш М. Р. Як збільшити потік інвестицій у стартап? URL : http://forbes.ua/ua/explain/startup_and_business/1374857-yakzbilshiti-potik-investicij-u-startap

23. Мінфін. Доходи держбюджету України у 2023 р. URL : <https://index.minfin.com.ua>

24. НБУ. URL : <https://knpf.bank.gov.ua>

25. hro. URL : <https://hromadske.ua>

26. 24 канал. URL : <https://24tv.ua>

Монографії

27. Промисловість України перед викликами майбутнього: у пошуку відповідей та рішень : колективна монографія [Електронне видання] / за ред. д-ра екон. наук Л. В. Дейнеко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2022. 346 с.

28. Проблеми і перспективи розвитку малого і середнього бізнесу : монографія / за ред. д-ра екон. наук, професора С. Д. Лучик ; Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ. Чернівці : Технодрук, 2021. 400 с.

29. Формування «розумної спеціалізації» в економіці України : колективна монографія [Електронне видання] / Єгоров І. Ю., Бажал Ю. М., Хаустов В. К., Черненко С. М. та ін. ; за ред. чл.-кор. НАНУ І. Ю. Єгорова ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2020. 278 с.

Міжнародні видання

30. Nikon Sustainability Report. 2017. Р. 54–56. URL : <http://www.nikon.com/about/sustainability/labor/hr-management.pdf>

Навчальне видання

Ляшенко Ганна Павлівна

Економіка і бізнес

Навчальний посібник

Відповідальний за випуск

Н. Б. Добрянська

Редактори

*М. П. Клименко,
М. М. Грабарчук*

Форматування та
комп'ютерна верстка

Д. П. Завальницька

Здано до друку 25.12.2025. Формат 29,7 × 41,99
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Times New Roman»
Ум. друк. арк. 3.9
Наклад 300 прим. Замовлення № 1149

Підготовлено до друку науково-організаційним відділом
Державного податкового університету
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область,
Україна

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 7669 від 20.09.2022*